

המכללה האקדמית אחוה החוג ללשון העברית

האגודה הישראלית לבלשנות יישומית
הכינוס הארבעים וארבעה של האגודה

תקצירי ההרצאות

כ"ה בתשרי תשע"ח
15 באוקטובר 2017

נשיאת איל"ש: פרופ' זהר לבנת
יו"ר איל"ש: ד"ר גילה שילה

הוועדה המארגנת
יו"ר הוועדה: ד"ר עליזה עמיר
חברי הוועדה: ד"ר דן דורון, ד"ר ישי נוימן

תוכן העניינים

4.....	תוכנית הכינוס.....
6.....	מושב 1 - תחביר העברית החדשה
	יושב ראש: ישי נוימן
6.....	ניקולאוס וילדנר
	הדקדוק המתהווה של פסוקיות זיקה בשיח העברי הדבור – סקירה ראשונית
7.....	אנה ענבר ולאון שור
	קטגוריית השלילה בעברית המדוברת – יחסי הגומלין בין סימון לשוני לסימון מחוותי
8.....	ישי נוימן
	פסוקית זיקה עצמאית בלי ש' הזיקה בעברית החדשה
10.....	מושב מליאה - סוגת נאומי הבכורה בכנסת: היבטים לשוניים ופרפורמטיביים
	זהר לבנת ואיילת כהן
11.....	מושב 2 - תחביר ושיח
	יושבת ראש: גילה שילה
11.....	רותי ברדנשטיין
	סמני השיח 'בוא', 'בואנה' ו-'ביננו'
12.....	נוגה אילני
	שלוש התניות מורפולוגיות לחזרה על מילת היחס לפני חלקי משפט חוזרים
13.....	פנינה טרומר, רמה מנור ואבי גבורה
	מה בין "תביא חיבוק" לבין "תחבק" – מפועל תנועה ספציפי לרכיב בתחליף פועל
14.....	מושב 3 - סמנטיקה, פואטיקה וקוגניציה
	יושבת ראש: תמר סוברן
14.....	אושרי זיגלבוים
	עיצוב זהות לאומית במקראות ביה"ס
15.....	איריס אבנר
	בין מנגינות למילים – מבט סמנטי על הזיקות בין מוזיקה לפואטיקה
15.....	דלית וסרמן-אמיר
	מהו מרחק סמנטי? מבט קוגניטיבי ונירו-בלשני על פענוח מטפורות
17.....	מושב 4 - לשון הספרות וסוציולוגיית סטיקה
	יושב ראש: דורון דן
17.....	בת-ציון ימיני
	"בתכלת שוקטה ובתום של כינרת שלי" – היתר השירה, השגרה או השפעה זרה בשיירי רחל?
18.....	איילת יפת
	הומור לשוני בספרי הילדים של מאיר שלו
19.....	שלומית לנדמן
	האם ניתן לבנות מודל ניבוי שכוחות שמות פרטיים של המגזר היהודי בישראל?
20.....	מושב 5 - הוראת עברית כשפה שנייה
	יושבת ראש: רינת גולן
20.....	יפה ישראלי
	הוראת עברית כשפה שנייה בכורדיסטאן האיראנית
21.....	רינת גולן ועליזה עמיר
	התמודדותן של מחנכות לתלמידים עולים בבית הספר היסודי עם הוראת עברית כשפת שנייה
22.....	תומר בזמן
	שפת הבית ושפת בית הספר – מחקר התערבות
23.....	מושב 6 - לשון ורטוריקה
	יושבת ראש: עירית זאבי
23.....	שיר פינקלשטיין והדר נץ
	תקינות הלשון בטקסטים מוקפדים ומושגחים (עבודות להגשה) ובטקסטים מוקפדים ומושגחים פחות (הודעות ווטס-אפ)

- 24 ..... **איילת שביט**
השדה הסמנטי של האופטימיות בנאומיו של שמעון פרס
- 25 ..... **עירית זאבי**
הרטוריקה של לוחית הרישוי לרכב בישראל –
היבטים לשוניים-סגנוניים בהקשר חברתי-תרבותי
- 26 ..... **מושב 7 - חקר התרגום**
יושבת ראש: הילה קרס
- 26 ..... **הילה קרס**
ממגדלי טראמפ למגדל בבל: מדוע טראמפ אובד בתרגום?
- 27 ..... **אביב אמית**
היבטים סוציו-בלשניים של שימוש בתרגום אוטומטי בלוקליזציה של אתרים
- 27 ..... **רחל ויסברוד ואיילת כהן**
הכבש השישה עשר – תרגום בין ובתוך אופנויות
- 29 ..... **שרה פארנצו**
כתיבת עדות כתרגום של טראומה בעדותה של ד"ר לוצ'יאנה ניסים מומיליאנו
זיכרונות מבית המתים (Ricordi della casa dei morti)
- 31 ..... **מושב 8 - כתיבה והוראתה**
יושבת ראש: עליזה עמיר
- 31 ..... **דבורה הרפז**
מצריכת ידע ליצירת ידע – תלמידי תיכון כותבים ערכים לוויקיפדיה
- 32 ..... **ריקי תמיר, עירית השכל שחם ועלית אולשטיין**
תמורות בכתיבה האקדמית של סטודנטים במכללות לחינוך – הנצה, לבלוב או בשילה?
- 33 ..... **עליזה עמיר ואורית אבידב-אונגר**
מחסום דיסציפלינרי בשילוב טכנולוגיה בהוראת הכתיבה – ממצאים ותוכנית התערבות
- 34 ..... **ריקי תמיר ושרה האופטמן**
אמצעים לשוניים לניהול הרושם (Impression Management) בטקסטים שנכתבו
על ידי סטודנטים במהלך ההרשמה ללימודים גבוהים
- 36 ..... **מושב 9 - שינוי לשוני בעברית של ימינו**
יו"ר: זהר לבנת
- 36 ..... **רותי ברדנשטיין, לאון שור ואנה ענבר**
הגרמטיזציה של סמן השיח 'זהו'
- 37 ..... **עינת קוזאי**
על מעמדו של הפועל 'בוא' בעברית בת ימינו
- 38 ..... **חגית שפר**
'ככלי' – מבט מדקדוק התבניות
- 39 ..... **ליאור לקס**
פועליות כגורם לשינוי צורני
- 41 ..... **רשימת משתתפים**

תוכנית הכינוס

10:00 – 9:00 התכנסות והרשמה - בניין 6 קומת הכניסה		
11:30 – 10:00 מושבים מקבילים א		
מושב 1 – חדר 623 תחביר העברית החדשה יו"ר: ישי נוימן	מושב 2 – חדר 624 תחביר ושיח יו"ר: גילה שילה	מושב 3 – חדר 625 סמנטיקה, פואטיקה וקוגניציה יו"ר: תמר סוברן
ניקולאוס וילדנר הדקדוק המתהווה של פסוקיות זיקה בשיח העברי הדבור – סקירה ראשונית	רותי ברדנשטיין סמני השיח 'בוא', 'בואניה' ו-'בינינו'	אושרי זיגלבוים עיצוב זהות לאומית במקראות ביה"ס
לאון שור ואנה ענבר קטגוריית השלילה בעברית המדוברת – יחסי הגומלין בין סימון לשוני לסימון מחוותי	נוגה אילני שלוש התניות מורפולוגיות לחזרה על מילת היחס לפני חלקי משפט חוזרים	איריס אבנר בין מנגינות למילים – מבט סמנטי על הזיקות בין מוזיקה לפואטיקה
ישי נוימן פסוקית זיקה עצמאית בלי ש' הזיקה בעברית החדשה	פנינה טרומר, רמה מנור ואבי גבורה מה בין "תביא חיבוק" לבין "תחבק" – מפועל תנועה ספציפי לרכיב בתחליף פועל	דלית וסרמן-אמיר מבט קוגניטיבי ונוירו-בלשני על פיענוח מטפורות
11:50 – 11:30 הפסקה		
13:00 – 11:50 מושב מליאה – בניין 5 אולם 524		
<p>ברכות ותודות: ד"ר יעל פישר, רקטור המכללה האקדמית אחווה פרופ' זהר לבנת, נשיאת איל"ש ד"ר גילה שילה, יו"ר איל"ש ד"ר עליזה עמיר, ראשת החוג ללשון העברית ויו"ר הכינוס המ"ד של איל"ש</p> <p>הרצאת מליאה: זהר לבנת ואיילת כהן סוגת נאומי הבכורה בכנסת: היבטים לשוניים ופרפורמטיביים</p>		
14:00 – 13:00 ארוחת צהריים		
15:30 – 14:00 מושבים מקבילים ב		
מושב 4 – חדר 623 לשון הספרות וסוציולינגוויסטיקה יו"ר: זורון זן	מושב 5 – חדר 624 הוראת עברית כשפה שנייה יו"ר: רינת גולן	מושב 6 – חדר 625 לשון ורטוריקה יו"ר: עירית זאבי
בת-ציון ימיני "בתכלת שוקטה ובתום של כינרת שלי" – היתר השירה, השגרה או השפעה זרה בשיירי רחל?	יפה ישראלי הוראת עברית כשפה שנייה בכורדיסטאן האיראנית	שיר פינקלשטיין והדר נץ תקינות הלשון בטקסטים מוקפדים ומושגחים (עבודות להגשה) ובטקסטים מוקפדים ומושגחים פחות (הודעות ווטס-אפ)
איילת יפת הומור לשוני בספרי הילדים של מאיר שלו	רינת גולן ועליזה עמיר התמודדותן של מחנכות לתלמידים עולים בבית הספר היסודי עם הוראת עברית כשפת שנייה	איילת שביט השדה הסמנטי של האופטימיות בנאומיו של שמעון פרס
שלומית לנדמן האם ניתן לבנות מודל ניבוי שכיחות שמות פרטיים של המגזר היהודי בישראל?	תומר בוזמן שפת הבית ושפת בית הספר – מחקר התערבות	עירית זאבי הרטוריקה של לוחית הרישוי לרכב בישראל: היבטים לשוניים – סגנוניים בהקשר חברתי-תרבותי

15:30 – 15:50 הפסקה		
17:50 – 15:50 מושבים מקבילים ג		
מושב 9 – חדר 625 שינוי לשוני בעברית בת ימינו יו"ר: זהר לבנת	מושב 8 – חדר 624 כתיבה והוראתה יו"ר: עליזה עמיר	מושב 7 – חדר 623 חקר התרגום יו"ר: הילה קרס
רותי ברדנשטיין, לאון שור ואנה ענבר הגרמטיזציה של סמן השיח 'זהו'	דבורה הרפז מצריכת ידע ליצירת ידע – תלמידי תיכון כותבים ערכים לוויקיפדיה	הילה קרס ממגדלי טראמפ למגדל בבל: מדוע טראמפ אובד בתרגום?
עינת קוזאי על מעמדו של הפועל 'בוא' בעברית בת ימינו	ריקי תמיר, עירית השכל שחם ועלית אולשטיין תמורות בכתיבה האקדמית של סטודנטים במכללות לחינוך – הנצה, לבלוב או בשילה?	אביב אמית היבטים סוציו-בלשניים של שימוש בתרגום אוטומטי בלוקליזציה של אתרים
חגית שפר 'ככל' – מבט מדקדוק התבניות	עליזה עמיר ואורית אבידב - אונגר מחסום דיסציפלינרי בשילוב טכנולוגיה בהוראת הכתיבה	רחל ויסברוד ואיילת כהן הכבש השישה עשר – תרגום בין ובתוך אופנויות
ליאור לקס פועליות כגורם לשינוי צורני	ריקי תמיר ושרה האופטמן אמצעים לשוניים לניהול הרושם (Impression Management) בטקסטים שנכתבו על ידי סטודנטים במהלך ההרשמה ללימודים גבוהים	שרה פראנצו כתיבת עדות כתרגום של טראומה בעדותה של ד"ר לוצ'אנה ניסים מומיליאנו זיכרונות מבית המתים <i>(Ricordi della casa dei morti)</i>

מושב 1

תחביר העברית החדשה

יושב ראש: ישי נוימן

ניקולאוס וילדנר

הדקדוק המתהווה של פסוקיות זיקה בשיח העברי הדבור – סקירה ראשונית

בהרצאתי אציג סקירה ראשונית של עבודת הדוקטורט שלי העוסקת בפסוקיות זיקה בעברית דבורה מנקודת המבט של הדקדוק המתהווה. בעוד שפסוקיות בעברית הכתובה על תקופתיה נידונו בהרחבה במגוון מחקרים, כמעט לא ניגשו לתאר מערך תחבירי זה בתחום הלשון הדבורה (להוציא אריאל 1999, שאער 2007 ומשלר 2011).

עם זאת, ההחלטה להתבסס על קורפוס דבור אינה נובעת מהצורך הכללי למלא חוסר זה בלבד, אלא משקפת גם את הגישה התיאורטית שעל פיה מתנהל מחקרי: גישת הדקדוק המתהווה (ראה, למשל, הופר 2011). על פי גישת הדקדוק המתהווה, השפה נמצאת בהתהוות ובהשתנות תמידיות, כשהתקשורת בין דוברים בזמן אמת היא הגורם העיקרי המניע תהליכי שינוי ההולכים ומתקבעים כקונבנציות דקדוקיות. משום כך הדקדוק המתהווה מבקש לסקור שפה דבורה באינטראקציה ספונטנית במטרה לזהות ולאפיין דפוסים תקשורתיים המהווים יחדיו את המבנה הדקדוקי של השפה.

זאת בניגוד לגישות המחקר השולטות של הבלשנות המודרנית – הבלשנות המבנית והבלשנות הגנרטיבית – המניחות הפרדה מהותית בין שני מישורים מובחנים בשפה: מישור השפה כמערכת דקדוקית מחד גיסא, ומישור הביטוי המוחשי של השפה בצורת דיבור או כתיבה מאידך גיסא. לעומת זאת, הדקדוק המתהווה גורס כי מערכת דקדוקית אינה קיימת כישות נפרדת אלא מהווה הפשטה של בלשנים המסכמת את השימושים החוזרים ונשנים באסטרטגיות תקשורתיות מסוימות. תרומת הדקדוק המתהווה ניכרת, בין היתר, בכוח ההסברי הטמון בו: ככל שידגל וירבה הידע שלנו על התהוותם של מבנים מהשיח, כך תשתפר יכולתנו להסביר תופעות ומגמות לשוניות ולהבין מדוע מבנה השפה הוא כמו שהוא.

הקורפוס שממנו אני שואב את הממצאים האמפיריים למחקרי הוא קורפוס העברית הדבורה של אוניברסיטת חיפה. קורפוס זה מכיל כיום 243 שיחות מוקלטות המייצגות 701 דוברות ודוברים שונים באורך כולל של למעלה מאחת עשרה שעות. קורפוס זה מספק מדגם של כ-960 פסוקיות זיקה שמהווה את המדגם הגדול ביותר מסוג זה עד כה. לצד אפיון צורני של פסוקיות הזיקה במדגם זה, אציג תוצאות ומסקנות ראשוניות בנוגע לפונקציות התקשורתיות העיקריות של מבנים אלו בשיח העברי הדבור.

רשימת מקורות

Ariel, Mira. 1999. Cognitive universals and linguistic conventions: The case of resumptive pronouns. In: *Studies in Language* 23, 217-269.

Hopper, Paul J. 2011. Emergent grammar and temporality in interactional linguistics. In: Peter Auer and Stephan Pfaender (eds.), *Constructions: Emerging and Emergent*. Berlin: Walter de Gruyter. 22-44.

- Maschler, Yael. 2011 On the emergence of adverbial connectives from Hebrew relative clause constructions. In: Peter Auer and Stephan Pfaender (eds.), *Constructions: Emerging and Emergent*. Berlin: Walter de Gruyter. 293-331.
- Shaer, Susan. 2007. *mishpetey zika basiax ha'ivri hayomyomi hadavur*. M.A. Thesis, Department of Hebrew Language, University of Haifa.

אנה ענבר ולאון שור

קטגוריית השלילה בעברית המדוברת

יחסי הגומלין בין סימון לשוני לסימון מחוותי

בהרצאה זו נבחן את קטגוריית השלילה בעברית המדוברת כמושג מופשט המובע לא רק באמצעות יסודות לשוניים, אלא גם באמצעות מחוות הכוללות את תנועות הגוף, ובייחוד את תנועות הידיים והראש. המחוות האלה נלוות לעיתים קרובות למבעים הכוללים יסודות לשוניים – תחביריים, מורפולוגיים ולקסיקליים – המביעים שלילה, ולפעמים אף באות במקומם. נראה כיצד ניתוח הייצוג המחוותי של השלילה לצד הייצוג הלשוני שלה יכול לתרום להבנה טובה יותר של מושג השלילה בשפה בכלל ושל תפקידה בשיח בפרט.

לשם כך כוננו מאגר של ראיונות טלוויזיוניים הכולל שיחות בין כ-20 דוברים ומשכו כ-10 שעות. מתוך מאגר זה נאספו תמניות של מבעים הכוללים שלילה דקדוקית המלווים במחווה כלשהי, והן קודדו לפי סוג השלילה הדקדוקית: (1) שלילה תחבירית, למשל המילה "לא" במבע "לא הייתה לי בעיה להיקלט בכל כיתה"; (2) שלילה מורפולוגית, למשל צורך השלילה "איי" במבע "אי אפשר להתכחש לזה"; (3) שלילה לקסיקלית, המתבטאת במילים שיסוד השלילה מצוי במשמעותם, למשל המילה "נגמר" במבע "אם כל אחת תהיה בתוך הבקתה שלה או בתוך האזור שלה, נגמר העניין הזה של העברה". מצאנו כי שלושת סוגי השלילה הללו מלווים לרוב על ידי אותם דפוסים מחוותיים, והדפוס העיקרי הוא נפנוף של כף היד או הזרוע מהמרכז הצידה. נראה כי דפוס זה מדמה הסרה של אובייקט בלתי נראה מהמרחב ויוצר מיפוי מטפורי בין אובייקט זה לרכיב הנשלל. ניתוח זה תומך בטענה כי הפקת מבע שלילי בשיח טבעי מערבת קדם-הנחה של הדובר כי המבע החיובי המקביל נגיש לנמען.

בנוסף נמצא מתאם בין דפוסים מחוותיים מסוימים לפונקציות של השלילה בשיח. נמצא כי מבעים הכוללים שלילה של יסודות לא-מפורשים – המשתמעים מהשיח הקודם או מידע העולם – מלווים לרוב במחווה של פתיחת ידיים לשני הצדדים. מנגד, כאשר המבע השלילי דוחה את המידע שנאמר מפורשות קודם לכן, הדפוס המחוותי לרוב אינו מערב תנועות ידיים, אלא דווקא תנועות ראש. מכאן עולה האפשרות כי הסימון המחוותי מגלה הבחנות בשימושיה של השלילה שאינן מקודדות בדקדוק.

לסיכום, ניתוח מבנה המחוות המביעות שלילה או הנלוות לשלילה לשונית מציג באור חדש כיצד מושגים מופשטים ממופים לתחומים מוחשיים. בנוסף, המחקר הנוכחי מראה שיסודות דקדוקיים המובעים בשפה ויסודות מחוותיים מפגינים יחסי גומלין במהלך הפקת שיח מולטי-מודלי. מכאן, ראוי שמחקרים העוסקים בניתוח של שיח דבור ייתנו את דעתם לתפקידן של המחוות המהוות חלק בלתי נפרד משיח זה.

- Harrison, S. & Larrivéé, P. (2015). Morphosyntactic correlates of gestures: A gesture associated with negation in French and its organisation with speech. In Pierre Larrivéé & Chungmin Lee (eds): *Negation and polarity. Experimental perspectives*. Dordrecht: Springer. 75–94.
- Kendon, A. (2004). *Gestures: Visible Actions as Utterance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miestamo, M. (2009). Negation. In Frank Brisard, Jan-Ola Östman & Jef Verschueren (eds), *Grammar, meaning and pragmatics*. Amsterdam: John Benjamins, 208–229.
- Sovran, T. (2014). *Relational Semantics and the Anatomy of Abstraction*. New York: Routledge.

ישי נוימן

פסוקית זיקה עצמאית בלי ש' הזיקה בעברית החדשה

פסוקיות הפותחות בכינויי הזיקה 'מי/מה ש-' מכונות 'פסוקיות זיקה עצמאיות'. מבנים אלה מוכרים בעברית הקדומה ובעברית החדשה במבעים כגון "דע מה שתשיב לאפיקורס" (אבות ב, יד); "תעשה מה שצריך" (מעמ"ד: C211_1/C211_1ND). פסוקיות הזיקה העצמאיות במבנה זה מביעות חיווי.

לצד הפסוקיות המביעות חיווי, נוטה ש' הזיקה להישמט במבנים אלה כאשר החיווי הפורמלי המובע בפסוקית הוא, בניתוח פרגמטי, שאלה מובלעת. כך למשל בלשון התנאים "איני יודע מה אתה סח" (שבו' ה, ג) ובעברית החדשה "אני אספר לך מה קורה עכשיו" (מעמ"ד: C514_1/C514_1). התנאים להפיכת החיווי הפורמלי לשאלה פרגמטית שהפסוקית תשלים פועל תפישה המנטלית המביעה חוסר-ידיעה: לא-אמר, לא-ידע, שכת, וכיו"ב.

מבנה חדש של פסוקית הלוואי העצמאית משמיט את ש' הזיקה גם בפסוקית לוואי עצמאית שאינה מביעה שאלה מובלעת, היינו שאינה משלימה פועל תפישה מנטלית. לדוגמה: "תעשו מה אתם מבינים. אנחנו לא נאפשר מצב שבינואר לא היה שכר לעובדים, נקודה וסוף" (אבי אדרי, יו"ר איגוד עובדי התחבורה, 'איפה הכסף', רדיו ללא הפסקה, 25/10/2016); "מה אתם בוחרים זה מה תקבלו" (תגובית במרשתת, 03/10/2015). נראה כי מבנה זה של פסוקיות לוואי עצמאיות חדש יחסית בעברית.

למבנה השלישי שני גורמים: הגורם התשתיתי והגורם הפרגמטי. ניתוח דיאכרוני-תשתיתי של התופעה ידון במבנה זה בלשונות-התשתית של העברית המדוברת, ובהן ניבי הערבית המדוברת, ובאפשרות הישארותו בלשון הדוברים עם המרת-הלשון לעברית. אחר-כך, ניתוח סינכרוני-פרגמטי יסביר את תפוצת המבנה בהתאם לעוצמת הרגש המובעת במבע. הסבר כללי ישלב את שני הגורמים, התשתיתי והפרגמטי, במסגרת טיפולוגיה של מקומן של לשונות-התשתית בתהליך המרת-לשון. על פי הסבר זה, ובהשוואה עם מקרים אחרים של המרת-לשון, מבעים בלשון החדשה, המתאפיינים בעוצמת רגש גבוהה יחסית, יבכרו הישארות יסודות מילוניים ומבניים מלשון-התשתית.

מילות מפתח: תחביר העברית המדוברת, לשונות-תשתית, ציר התחביר והפרגמטיקה

רשימת מקורות

אזר, מ' (תשנ"ה). תחביר לשון המשנה, ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.
פרץ, יי(תשכ"ז). משפט הזיקה בעברית לכל תקופותיה: פרק בתחביר ההיסטורי של הלשון
העברית, תל-אביב: דביר.

Brustad, Kristen E. (2000). *The Syntax of Spoken Arabic: A Comparative Study of Moroccan, Egyptian, Syrian, and Kuwaiti Dialects*, Washington: Georgetown University Press.

Harrell, Richard S. (2004 [1962]). *A short reference grammar of Moroccan Arabic*, III. The Complex Sentence, Washington: Georgetown University Press, pp. 162–172.

סוגת נאומי הבכורה בכנסת: היבטים לשוניים ופרפורמטיביים

זהר לבנת ואיילת כהן

סוגת נאומי הבכורה של חברי הכנסת היא חלק מההליך המוסדי של קבלתם כחברים חדשים למוסד זה. נאומי הבכורה הם תת-סוגה של רטוריקה אזרחית (אריסטו 2002) המערבת בין נאום טקסי-ייצוגי לנאום פוליטי-מייצע (Reisigl 2010). סוגה זו משמשת להבניה חברתית המסדירה את התקשורת ואת היחסים בין חברי הקהילה (Halliday 1989, Swales 1990), ומטרתה להניח תשתית למיצובם של הדוברים כפוליטיקאים בתחילת דרכם.

ב-2013 נבחרו לכנסת ה-19 49 חברי כנסת חדשים, ובחינה של נאומי הבכורה שלהם מעלה מאפיינים סוגתיים אחדים. התכנים נענים בדרך כלל לציפיות כלליות: הצהרה על עמדות ועל נושאים שחבר הכנסת החדש מבקש לעסוק בהם, הצגת העצמי מבחינת תחומי עשייה והישגים ומבחינת הרקע המשפחתי. לעיתים קרובות משולבים בנאומים סיפורים אישיים שתכליתם להצדיק את הבחירה בחיים הציבוריים, או את הבחירה בנושאים שבהם מבקש חבר הכנסת החדש להתמקד. הנאומים רצופים קישורים אינטרטקסטואליים התומכים בהצגה העצמית.

נאום הבכורה של חברת הכנסת (לשעבר) ממפלגת "יש עתיד", ד"ר רות קלדרון, מכיל מרכיבים שזיהינו בנאומי בכורה אחרים, ויש לו, כמו לנאומים אחרים, רכיבים מופעיים מודגשים. ייחודו של הנאום הוא בהצבת סוגה מופעית נוספת ומובחנת בלב הנאום – שיעור בתלמוד, שהוא "המחשה דרמטית" של תכונותיה ויכולותיה (גופמן תשס"ב): היא מביאה את "ביצועי השגרה" שלה (הוראת התלמוד) אל ה"חזית" של ביצוע הפעולה, ובכך תובעת מן הקהל להתייחס אליהם. קלדרון, שעלתה אל דוכן הנאומים עם כרך של התלמוד בידה, קראה בארמית סיפור תלמודי ופירשה אותו בעברית עכשווית ובמונחים תרבותיים גלובליים. זהו מופע בעל היבטים תיאטרליים המשמש אותה בו-זמנית לצרכים אחדים: להצגת אג'נדה אנושית בדגש פמיניסטי, להצגתה העצמית כנוטלת חלק במסורת רוחנית, כאשת אקדמיה וכמי ששווה לגברים ביכולתה לתלמוד, לפרש ואף ללמד פרק בתלמוד.

מבחינה לשונית, נאומה של קלדרון מציג דיגלוסיה משני סוגים: דיגלוסיה אופקית – התמרון שמבצעים דוברים דו-לשוניים בין שתי שפות (במקרה זה עברית וארמית) ודיגלוסיה אנכית – חילוף על פני סולם של משלבים (גבוה ונמוך, חדש וישן, דתי וחילוני). הצירוף של שני סוגי הדיגלוסיה הללו יחד משקף היטב הן את יכולותיה של קלדרון והן את האג'נדה שאותה ביקשה לקדם – שני מרכיבים שהפגנתם היא ממטרותיו העיקריות של נאום בכורה.

רשימת מקורות

- אריסטו, 2002. רטוריקה. תרגום ומבוא: גבריאל צורן, ספרית פועלים.
גופמן, א. תשס"ב, הצגת האני בחיי היומיום. תרגום: שלמה גוון, מודן.
Halliday, M.A.K. 1989. *Spoken and Written Language*. Oxford: Oxford University Press.
Reisigl, M. 2010. *Rhetoric of political speeches*. In: Wodak, R. & V. Koller (eds.), *Handbook of Communication in the Public Sphere*. Mouton de Gruiter, pp. 243-269.
Swales, John M. 1990. *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge/New York/Melbourne: Cambridge University Press.

מושב 2

תחביר ושיח

יושבת ראש: גילה שילה

רותי ברדנשטיין

סמני השיח 'בוא', 'בואנה' ו' – בינינו'

סמני שיח מאזכרים את עולמו של הטקסט, את האינטראקציה בין משתתפיו ואת התהליכים הקוגניטיביים המתרחשים במוחותיהם במהלך השיח (משלר 2009). במחקר זה נתמקד בסמני השיח **בוא** (דוגמה מס' 1), **בואנה** (דוגמה מס' 2) ו-**בינינו** (דוגמה מס' 3) כסמני שיח המתפקדים כסמני שיח בין-אישיים בהם הדובר ממצב (positions) את עצמו ואת בן שיחו בעמדה משותפת, מטעמי נימוס ('שמירה על פני הנמען', Face, בראון ולוינסון 1987), ומסמן אינפורמציית רקע המשותפת לשניהם על מנת ליצור קרבה בין-אישית ובכך לקדם את המסר השיחי.

אנו נתחקה אחר תהליך ההידקדקות של סמני שיח אלה במסלול דיאכרוני לאורך התקופות השונות של העברית ולבסוף נציין סמני שיח מקבילים ל-**בוא** ו-**בואנה** ו**בינינו** בשפות אחרות, כגון **come on** באנגלית ו-**venga** בספרדית ונבחן את המשיק והשונה בשימוש סמני שיח אלה בשפות שונות.

הדוגמאות השונות (100 במספר לכל סמן שיח) במחקר זה נלקחו באקראיות מפרוטוקולים של ישיבות מועצה של עיריית רמת גן ועיריית פתח תקווה ומה-Hebrew Corpus בסעיף All News.

דוגמאות:

1. עו"ד רועי ברזילי: אם אתה תמצא, אם תמצא מקום שהתנגדתי לפינוי בינוי קטגורית, אז תבוא ותגיד לי את זה. ואתה יודע מה, אני אתנצל ואשים כיפה, בסדר?
עו"ד דוד מנחם: אתה יכול לשים כיפה גם עכשיו.
עו"ד רועי ברזילי: **בוא, זה לא נכון. נהפוך הוא**
עו"ד דוד מנחם: אתה אפילו בבית המשפט הזכרת אותי בהתנגדות שלך. אני אראה את הפרוטוקולים.

[עיריית רמת-גן, פרוטוקול מועצה שלא מן המניין מס' 5 א', מיום 41.0402.0]

2. **בואנה**, זה אחלה כסף! [טרומר ושות' (תשע"ה), פרסומת לחיש-גד,

<http://www.dvarhamefarsem.co.il/?c=1538175>

3. חיים שטרקמן. כמה אגדות שמענו, כמה נפלאות ומעשיות וסיפורים. על הרכז הגדול שהיה, על הימים ההם שלא ישובו עוד (**ובינינו**, יש ימים שכן שבים?)

[http://www.cadursela.co.il/Dictionary_Value.asp?id=171&Category=167&Dad=167]

רשימת מקורות

Brown, P' and Levinson, S' (1987). *Politeness: Some Universals in Language Use*.

Cambridge: Cambridge University Press.

טרומר פ', גבורה א' ומנור ר' (תשע"ה), "תזוזות סמנטיות ותזוזות קטגוריאליות בפועלי התנועה 'בא' ו'הביא' בעברית בת ימינו", *לשונו* 77, חוברת ב-ד, (279 – 297).

Maschler, Y.(2009). *Metalanguage in Interaction: Hebrew discourse markers*.

Amsterdam: John Benjamins.

נוגה אילני

שלוש התניות מורפולוגיות לחזרה על מילת היחס לפני חלקי משפט חוזרים

לא הרבה נכתב על סוגיית החזרה על מילות היחס לפני חלקי משפט חוזרים בעברית או על אי החזרה עליהן. בן-אשר (תשכ"ט: 59-60) סוקר את המחקר בסוגיה זו וקובע כי, לאמיתו של דבר, לא היו חילוקי דעות בין המדקדקים, ואפשר לחשוב את כללי החזרה על מילות היחס למוסכמים. מהם הסתייג בזהירות רק אבינרי (1956: רסב, שכא, שנב) הכותב, כי רק המהדר בלשונו יקפיד על החזרה על מילת היחס לפני חלקים חוזרים במשפט.

בעברית המודרנית בולטת הנטייה להשמיט את מילות היחס לפני חלקי משפט חוזרים, (ויעידו על כך ספרי הלימוד המתריעים על מגמה זו) פרט למקרים, שבהם השמטה זו פוגעת במשמעות המשפט. ייתכן שהשמטת מילת היחס לפני חלקי משפט חוזרים היא המשך ההתפתחות שהציג אבינרי, נטייה שהחלה להסתמן בלשון המקרא, התגברה בלשון חכמים וממשיכה בעברית המודרנית.

מילת היחס נתפסת כמיותרת וכמאריכה שלא לצורך, כאיבר שאינו מוסיף, בדרך כלל, למשמעות המשפט, ולכן אם הוא מופיע פעם אחת - דיו, ואין צורך לחזור עליו בשנייה או בשלישית. זוהי, כנראה, הסיבה הממשית העיקרית להשמטת מילת היחס, והיא נובעת מתכונה לשונית אוניברסלית - תכונת החיסכון שבלשון.

מה המצב בתחום זה בשפה העברית הכתובה של הספרות בימינו? מטרתו העיקרית של המחקר הזה היא לתאר את הממצאים העולים מבחינתם של טקסטים (משנות השמונים) של סופרים בני זמננו. העיון ביצירותיהם עשוי להשיג גם מטרה משנית: הממצאים יוכלו לשמש בעתיד כלי עזר לבניית מערכת כללים, שבעזרתם יוכל הכותב לקבוע אימתי הוא חייב לחזור על מילת היחס לפני חלקים חוזרים במשפט, אימתי הוא חייב שלא לחזור עליה, ומתי החזרה על מילת היחס או השמטתה היא בגדר בחירה סגנונית גרידא - ותו לא. המחקר מתייחס לכל מילות היחס שנמצאו בקורפוס.

המחקר העלה ארבעה סוגי התניות לחזרה או לאי חזרה על מילת היחס לפני חלקים חוזרים במשפט: התניה מילונית, מורפולוגית, תחבירית וסמנטית. בהרצאה זו נפתח צוהר לסוגיה הנדונה ונתמקד בשלוש התניות מתחום המורפולוגיה לחזרה על מילת היחס לפני חלקי משפט חוזרים. נראה כי הסופרים, כולם כאחד, מקפידים על התניות אלה וחורגים מהן רק במקרים מועטים: השמטת מילת היחס במקרים אלה נובעת מגרירה או מהשמטת הגרעין הנסמך המשותף לחלקי המשפט החוזרים או שהיא מאפיינת מילות יחס מסוימות בלבד.

רשימת מקורות

אורנן, ע' (תשל"ט), המשפט הפשוט, ירושלים: אקדמון.
אילני, נ' (1992). על אמצעי הבעה מקבילים (חלופיים) בעברית החדשה, עבודת ד"ר, רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.

קדרי, מ"צ (1983), הנחות ראשונות לקראת תיאור לשונו של סופר בן-זמננו. זהות ג: 1-7

פנינה טרומר, רמה מנור ואבי גבורה

מה בין "תביא חיבוק" לבין "תחבק" –

מפועל תנועה ספציפי לרכיב בתחליף פועל

הרצאה זו עוסקת בתזוזה סמנטית שחלה בכל אחד מצמדי הפעלים **יצא-הוציא**; **בא-הביא**; **הלך-הוליך** מפועל תנועה ספציפי לרכיב פותח בתחליף פועל. הפעלים **יצא-הוציא** הם פועלי תנועה ספציפיים המתמקדים בעזיבת מקום המוצא, הפעלים **בא-הביא** הם פועלי תנועה ספציפיים המתמקדים בהגעה למקום היעד והפעלים **הלך-הוליך** הם פועלי תנועה ספציפיים המתמקדים בעצם תהליך התנועה ממקום המוצא למקום היעד (טרומר, 1983). התזוזה הסמנטית הנידונה כרוכה בהשמטת משלימי המקום (מוצא, יעד) האופייניים לפועל התנועה והצטרפות משלימים חדשים להם מסוג אחר, היוצרים יחד עם פועל התנועה הנידונים שני סוגים של צירופים כבולים. הצירופים הכבולים מהווים תחליפי פועל ששיקור משמעותם נשענת על משמעות המשלים החובר לפועל התנועה, ומשמעות הפעלים הנידונים מתמצית בהבעת רכיב משמעות בסיסי מסוג '**התהווה**' (יצא, בא, הלך) או '**גרם**' (הוציא, הביא, הוליך). רכיבי המשמעות הבסיסיים הללו תורמים לצירוף הכבול כולו את רעיון ההנעה לפעולה, ובכך נשמר ההדהוד של המשמעות המקורית של פועל התנועה. את ניתוח הדוגמות של כל אחד מצמדי הפעלים נפתח בהצגת הגדרה סמנטית שבה נוכיח כי פועל התנועה הנידונים מממשים רכיב משמעות בסיסי של **התהוות** או **גרימה**. שני הסוגים של תחליפי הפועל המתקבלים הם:

א. תחליף פועל שניתן להמירו בפועל גזור שורש שם העצם החובר לפועל התנועה

דוגמה: **יצא ברווח = הרוויח, בא בטענות = טען; הלך מכות = היכה.**

ב. תחליף פועל שניתן להמירו בפועל שאינו גזור שורש חלק הדיבור החובר לפועל התנועה

דוגמה: **הוציא לו את העיניים = גרם לו לקנא (*הקניא); הביא לו את הסעיף/החלסטרה**

= הרגיז; **הוציא לו את הנשמה/ מיץ = עייף.**

בדוגמות השאובות מן העברית המדוברת בת ימינו¹, נעמת בין הצירופים האנליטיים כגון, **תביא חיבוק** למקביליהם הסינתטיים כגון, **תחבק**.

רשימת מקורות

Algeo J. (1995). Having a Look at The Wxpanded Predicate. In: Bas Aarts, and Charles F. Meyer (eds.) *The Verb in Contemporary English: Theory and Discription*, Cambridge: Cambridge University Press: 203-217.

טרומר, פ' (1983). פועל התנועה בעברית בת-ימינו – עיון סמנטי ותחבירי. עבודת דוקטור. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.

Suffixed and Independent Pronouns in Muchnik, M. (2004). Is Modern Hebrew a Synthetic or Analytic Language? The Writing of Haim Be'er. *Folia Linguistica* 38, 3-4. Mouton de Gruyter, Berlin.

מישוב, ע' (תשע"ג). עשה עבודה מקצועית – על הפועל עשה ומשלימיו. *חלקת לשון* 45, 93-109. רובינשטיין, א' (1998). תחליפי פועל בלשון המקרא. בתוך: *תחביר ומשמעות – עיונים בלשון המקרא ובעברית החדשה*, בעריכת: אהרון דותן. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב. הקתדרה לתולדות הלשון העברית ע"ש יעקב ושושנה שרייבר, 122-131.

¹בהתבסס על המילונים לעברית בת ימינו: שויקה, תשנ"ז; רוזנטל, 2006; אבן שושן, 2010.

מושב 3

סמנטיקה, פואטיקה וקוגניציה

יושבת ראש: תמר סוברן

אושרי זיגלבוים

עיצוב זהות לאומית במקראות ביה"ס

בהרצאה זו אבחן את האופן שבו מקראות לימוד חותרות לעצב זהות לאומית, ואת השינויים שחלו בתהליך זה עם השנים. שינויים אלה משתקפים בקטעי ספרות הילדים הנכללים במקראות בתי-הספר. בחינת המקראות של זרמים שונים וחוגים שונים בחברה הישראלית בכלים בלשניים סמנטיים מצביעה על המאמץ לעצב זהות לאומית בישראל, על הקושי הנובע מן המתחים ומן הגבולות המבחינים בין מגוון הזהויות שבחברת כור ההיתוך הישראלי וגם על המאמץ לנסות לגבור על המתחים וליצור זהות לאומית אחת. הרצאתי נשענת על מחקר רב-תחומי הבוחן בכלי מחקר בלשניים שאלות על חינוך לשוני ושאלות יסוד הנוגעות לזהות כשאלה חברתית וערכית. מושג ה'לאומיות' הוא מושג מופשט. יש קושי רב לבחון אותו בעזרת ההגדרות המסורתיות. בחינה של שדות סמנטיים המקיפים את מושג הלאומיות מאפשרת חדירה אל מורכבותו ואל מרכיביו הפחות גלויים.

שלוש הנחות המושתתות על **הקשר שבין שפה לחברה** בבסיס המחקר: א. הזהות הלאומית על תמורותיה באה לידי ביטוי בספרות הילדים לאורך הדורות; ב. ספרות הילדים ומקראות הלימוד נושאות משמעות ערכית ולאומית, כאמצעי חברות המסייע לעיצוב השקפת עולמו של הילד וכאינדיקטור תרבותי המשקף באופן מסוים את החברה שבה הוא נוצר; ג. הלשון מגלה את אופייה של החברה הדוברת אותה בשדות הסמנטיים הדומיננטיים ובקשרי המשמעות שהדוברים יוצרים, כיוון ששדות סמנטיים מבטאים התגבשות של נוהגי לשון של קהילות דוברים ותת-קהילות דוברים בזמן נתון (סוברן, 2006: 90-91; 236; Kittay, 1992).

ממצאי המחקר מצביעים על הגבולות הבעייתיים של השדה הסמנטי של מושגי 'זהות לאומית', כפי שהם מוצגים בכל מקראה ובכל זרם חינוך ועל המתחים בין זרמי החינוך השונים. הם מצביעים גם על ניסיונות לגבור על המתחים וליצור זהות משותפת על אף הפערים.

רשימת מקורות

סוברן, ת' (2006). *שפה ומשמעות – סיפור הולדתה ופריחתה של תורת המשמעיים*. חיפה: אוניברסיטת חיפה.

Kittay, Eva F. (1992). Semantic Fields and the Individuation of Content. In A. Lehrer and E. F. Kittay (eds.), *Frames, Fields, and Contrasts*. New Jersey and London: Lawrence Erlbaum, 229-252.

איריס אבנר

בין מנגינות למילים – מבט סמנטי על הזיקות בין מוזיקה לפואטיקה

מרבית שירי המשוררים לא נועדו להלחנה, אולם מלחינים רבים נמשכים לקסם של המילים ומוסיפים את פרשנותם לשירה. בסדרת הרצאות בהרווארד חשף לאונרד ברנשטיין (הרצאות נורטון 1973) את ממדי הפונולוגיה, התחביר ואף הסמנטיקה הייחודיים למוזיקה, וסיפק הצדקה לניתוח שירה מולחנת ולהצבעה על הזיקות בין הלחן לטקסט הפואטי. המוזיקולוג עודד אסף (2012: 33) הראה למשל כיצד הגעגוע של האדם שנשאר 'נטוש ובלי כוחות' בשיר "חופים" של נתן יונתן מובע בלחן של היימן ב'מוטיב האנחה' המוזיקלי – קו מלודי שיוּרד במרווח צר של חצי טון שוב ושוב. המוזיקולוג נפתלי וגנר (2005: 59-62) הצביע על חוסר החפיפה שיצר ארגוב בין המשקל הפואטי למשקל המוזיקלי שהקנה לשיר המולחן "הוא לא ידע את שמה" של חפר משמעויות נוספות. וגנר מסביר את ההפוגה בין הנושא לנשוא: "הלך... הוא יום אחד", בכך שפעולת ההליכה דורשת זמן ומרחב, והמנגינה אכן מספקת אותם. לעומת זאת כש"הגדוד המשיך לצעוד", הלחן עובר מהמקצב המשתהה לתחושה קצבית נמרצת של צעידה.

בהרצאתי אשווה שני לחנים שחוברו לשיר "שלושה ימים" של לאה גולדברג. סוברן הגדירה את השיר באוקסימורון "סיוט בדו-שיח אילם" (2013: 146-147). יש בו אווירה של חלום בלהות, של דחייה ובדידות, מצוקה ויובש ואף רמז לאלמות. אשווה את הלחן של אחינועם ניני וגיל דור לזה של יובל מְסנר. אציג ניתוח סמנטי של השיר, ואראה מה בשני הלחנים מבליט או מסתיר את הגלוי או סמוי שבשיר. לדוגמה: הלחן של מְסנר והביצוע של דנה ברגר מלהקת 'בלגן' נאמן למבנה הסיפורי של השיר, להטעמות המילים ולהתפתחות הרגש. לעומתו יש בלחן של ניני ודור חזרה מעגלית הפוגמת ברצף הדרמטי הסיוטי של הטקסט. יתרונו של לחן זה בכך שהוא נעים ונגיש וקל לזכור אותו. ארצה לטעון גם שניתוח ההיבטים השונים ביחסים בין הלחן לטקסט הפואטי עשוי להזהיר את המאזין מ'מלכודת' הלחן הערב לאוזן.

רשימת מקורות

אסף, ע' (2012). *המוזיקה לפני הכול: על שירת משוררים והלחנתה*. תל אביב.
וגנר, נ' (2005). *את המלל את הלחן ואת מה שביניהם*. ירושלים.
סוברן, ת' (2013). "חתן נעורים עד בלותך" – קווים לתיאור לשונה הפואטית של לאה גולדברג. *הד האולפן החדש*, 100: 139-151.

דלית וסרמן-אמיר

מהו מרחק סמנטי? מבט קוגניטיבי ונירו-בלשני על פענוח מטפורות

ביטויים מטפוריים מציבים אתגר לתיאוריות של הבנת שפה טבעית. השפה המטפורית מתקיימת בכל סוגי התקשורת האנושית, אולם מטפורות פואטיות מציבות אתגר פענוח מיוחד בשל החיבור בין איברים שנטועים בשדות סמנטיים שונים ומתקיים ביניהם **מרחק סמנטי**. ריקר (Ricouer, 1981) גרס, שהמרחק הסמנטי בין איברי מטפורה הוא שתורם לייחודה של הלשון השירית בכך שהוא גורר מאמץ, הנשען על רגש ודמיון, לפשר בין הרחוקים וליישב את המתח והסתירה כביכול. סוברן (2006) הגדירה "מרחק סמנטי" כמה **שמוע** מצירוף של שתי מילים לייצר תמונה מידית של מצב העניינים בעולם. כזה הוא הפער הסמנטי בין צמד המילים "ערפל גופך" בשיר של אלתרמן ו"תולעת אור" ו"פצע חשכה" בשיר של לאה גולדברג.

בעשורים האחרונים נדרשו נירו-בלשנים לחקירת תפקוד שני חלקי המוח גם בשאלת פענוח מטפורות. מחקרים הראו ששתי ההמיספרות שונות באופן שבו הן מעניקות משמעות למילים. בעוד שצמדים מקושרים (חתול-כלב) מניבים אפקטים מקבילים של קשר בהצגה לשתיהם ההמיספרות, חברי קטגוריות לא קשורות (גדי-כלב) מניבים אפקטים חזקים יותר בהצגה להמיספרה הימנית. מחקר PET הראה זרימת דם מוגברת בהמיספרה ימין במהלך הבנת משפטים מטפוריים לעומת משפטים ליטרליים בעלי אותו מבנה. ניכרת מעורבות חזקה ועקבית של המיספרה הימנית בעיבודם של ביטויים מטפוריים (Pobric et al. 2012). למרות ההתקדמות הרבה אין במחקרים האלה תשובה לשאלה כיצד מתרחש הקישור בין שני אברי מטפורה פואטית ומהו 'מרחק סמנטי'. מחקרי בוחן את שאלת המרחק הסמנטי מהצד הקוגניטיבי פנומנולוגי-תודעתי שלה. נשאלים התבקשו לתאר את הקשר שהם יוצרים בין זוגות מילים שנלקחו מהלשון הפואטית של עמחי, וולך ומשעול. מתשובותיהם עולה מדד ל'מרחק הסמנטי שנשען על הגיוון שבתשובות הנשאלים ועל הסיבוך במהלכים שנקטו כדי לקשר בין צמדים כ'צחוק' + 'ענבים', 'חרוזים' + 'סכנה', 'חולות' + 'תפילה', 'סורגים' + 'צלעות'. השוואה למקור השירי שופכת אור גם על תפקיד התחביר והקשר בפענוח מטפורות פואטיות.

רשימת מקורות

סוברן, תמר (2006). שפה ומשמעות: סיפור הולדתה ופריחתה של תורת המשמעיים. חיפה: אוניברסיטת חיפה.

Ricouer, P. (1981). Cognition, Imagination, and Feeling. In Mark Johnson (ed.), *Philosophical Perspectives on Metaphor*. Minneapolis: University of Minneapolis Press, 228-247.

Pobric, G., Mashal, N., Faust, M., & Lavidor, M. (2008). The role of the right cerebral hemisphere in processing novel metaphoric expressions: A transcranial magnetic stimulation study. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 20(1), 170-181.

לשון הספרות וסוציולוגיית סטיקה

יושב ראש: דורון דן

בת-ציון ימיני

"בתכלת שוקטה ובתום של כינרת שלי" – היתר השירה, השגרה

או השפעה זרה בשירי רחל?

Ravid & Shlesinger (1995) מפרטים את שלושת סוגי הסמיכות המשמשים בעברית של ימינו: סמיכות דבוקה, סמיכות פרודה וסמיכות כפולה, ומדגימים בסמיכות הפרודה רק צירופים שבהם הסומך והנסמך מיודעים כמו 'הענפים של העץ'. בספרה "הידוע והסתום" אגמון-פרוכטמן (1982: 72) מדגימה צירופי סמיכות פרודה תקינים שבהם שני הסומכים אינם מיודעים: 'מותק של ילד', 'זהב של בנאדם'. בהרצאה זו לא ייסוב הדיון על צירופים כגון אלה, אלא על אי-התאמה בידוע בין הסומך והנסמך בצירופי סמיכות פרודה ובהפרות נוספות של כללי הא הידיעה.

עיונים בשירים שנכתבו במחצית הראשונה של המאה העשרים מעלים סטיות תחביריות בצירופי סמיכות בשימוש בהא הידיעה וסטיות אחרות בשימוש בה: חנה סנש כותבת ב-1942 בשירה הידוע "הליכה לקיסריה" 'רשרוש של המים', ורחל בשירה "ואולי לא היו הדברים מעולם" כותבת ב-1927 'בתכלת שוקטה ובתום של כינרת שלי'. נשאלת השאלה האם סטיות אלו הן ביטוי לחירות היוצר או שהן מלמדות על השפעת השפה הרוסית החסרה את מערכת היידוע? אפשרות אחרת היא אימוץ נורמות כתיבה שהיו נהוגות באותה תקופה.

בבדיקה בספר "שירת רחל" (1970) המכיל את כל השירים שכתבה ושתרגמה, נמצאו 12 צירופים שיש בהם חריגה מכללי השימוש בהא הידיעה כמו "מה ידע הבריא משעה הזאת הקשה?" "בבטון מדרכות המת"; "חיק האם של זיכרונות". יצוין כי לא נבדק קורפוס אחר.

אבינרי (תשכ"ד: 118) מציין שהשמטת הא הידיעה בשם שלפני תואר מיודע נהוגה במיוחד בשירה ומדגים מלשון יל"ג: 'רוח הצח', 'אבן השואבת'. לדבריו, בעברית החדשה יש דוגמות מועטות לכך כמו בצירוף 'ים התיכון', והוא מעיר שדרך זו מתאימה לשמות אזורים ארציים, למוסדות וכדומה. ממחקרו של אזר (תשל"ו) עולה כי סטיות אלו אינן מצויות רק בלשון השירה אלא גם בעיתונות היומית. אזר בדק אם יש חלוקת תפקידים בין הסמיכות הפרודה לסמיכות הכפולה בעיתונות היומית של אמצע שנות ה-70, ואחד מממצאיו מראה כי 332 צירופים של סמיכות פרודה מתוך 6937 פותחים בנסמך שאינו מיודע כמו "טייס של חברת 'כנף'".

מהמתואר לעיל עולה כי כבר בתקופת ההשכלה היו הפרות של כללי הא הידיעה בלשון השירה שהיו נהוגות בהיקף מצומצם גם בשירים מהמחצית הראשונה של המאה העשרים, ולא נתפסו כסטיות מהתקן. לפי אזר, גם מאוחר יותר היו הפרות כאלה בלשון העיתונות ואף בלשון הדבורה כמו שמעיד אבינרי. מאז מחקרו של אזר (תשל"ו) לא נערך מחקר בנושא, אך בלשון הפורמלית הנלמדת בבתי הספר, באולפנים ובמוסדות להשכלה גבוהה נחשבת תופעה כזאת הפרה של כללי היידוע בצירופי סמיכות, שדינה להיתקן בעט העורכים הלשוניים.

לסיכום, אפשר להסביר את הסטיות הנ"ל בכל אחד משלושת הגורמים האלה: בשירה – היתר השירה והשפעה זרה של יוצרים ששפת אימם היא רוסית, ובלשון הדבורה – היתר השגרה.

רשימת מקורות

- אבינרי, י' (תשכ"ד). *יד הלשון*. תל-אביב: יזרעאל.
- אגמון-פרוכטמן, מ' (1982). *הידוע והסתום*. תל-אביב: פפירוס.
- אזר, מ' (תשל"ו). הסמיכות הפרודה והסמיכות הכפולה בעיתונות היומית. בתוך י' בהט, מ' בן-אשר, ט' פנטון (עורכים), *חקר ועיון במדעי היהדות* (עמ' 9-24). חיפה: אוניברסיטת חיפה.
- בלובשטיין, ר' (1970). *שירת רחל*. ירושלים: אריאל.
- Ravid, D. & Shlesinger, Y. (1995). Factors in the Selection of Compound-Types in Spoken and Written Hebrew. *Language Sciences*, 17(2), p.p 79-147.

איילת יפת

הומור לשוני בספרי הילדים של מאיר שלו

ההומור לסוגיו קיים מאז ומעולם הן בספרות הילדים העולמית והן בספרות הילדים העברית על מגוון סוגיה, ויש לשימוש בו חשיבות רבה ומגוון מטרות (יפת, 2013). הגדרת ההומור אינה פשוטה, ועם זאת רוב ההגדרות המקובלות מבוססות על המושגים "ביסוציאציה" (bi-sociation) ו"אי-הלימה" (incongruity) (Attardo, 1994). ההגדרות השונות נכונות הן לגבי מבוגרים והן לגבי ילדים, וההבדל הוא רק בהיקף ניסיונם של המבוגרים ושל הילדים. תפיסת ההומור היא הדרגתית בהתאם לרכישת ניסיון החיים ואוצר המילים: ככל שהילד אינטליגנטי יותר, מכיר סיטואציות רבות יותר ובעל אוצר מילים עשיר יתר – יש סיכוי שהוא יבין את ההומור על סוגיו השונים בגיל צעיר יותר. שלום גייגר (2000) מגדירות הומור לשוני "אותם מקרים שהנושא לצחוק בהם הוא כישלון לשוני" וממיינות אותו על פי תחומי הלשון: פונולוגיה, מורפולוגיה, תחביר, סמנטיקה ופרגמטיקה, ויש כמובן מיונים רבים נוספים.

בספרות הילדים העברית אפשר למצוא הומור לשוני בין היתר אצל לוי קיפניס, לאה גולדברג, אברהם שלונסקי, עודד בורלא, ע' הילל, יהודה אטלס, דתיה בן-דור, וכמובן אצל מאיר שלו. מאיר שלו ידוע בשפתו העשירה הווירטואוזית וההומוריסטית, והיא באה לידי ביטוי הן בכתיבתו למבוגרים והן בכתיבתו לילדים (כ-14 ספרים). התייחסות חלקית להומור ביצירותיו לילדים נמצאת אצל פוגל (2006), ואולם יש מקום למחקר מקיף יותר, וזו מטרתה של הרצאה זו. להלן דוגמאות אחדות להומור לשוני בספרי הילדים של מאיר שלו:

1. מורפולוגיה – אחת הדרכים הנפוצות ליצירת הומור לשוני היא חידוש מילים, ומאיר שלו מרבה להשתמש בה, למשל "עוד חורף חָרַף ועוד אביב אָבב.... והסתיו סָתו והקיץ קָץ" ועוד.
2. גבול תחביר-לקסיקון – דרך נוספת ליצירת הומור היא סטייה מצירוף כבול היוצרת לעיתים גם אלוזיה, ואצל שלו יש דוגמאות רבות מסוג זה: "וירושלים הבירה צהלה ושמחה", "לשוחח עם המפלצת בחמש עיניים" ועוד.

רשימת מקורות

- יפת, א' (2013). הומור מילולי ביצירות דתיה בן דור. בתוך ר' בן-שחר וני' בן-ארי (עורכות), *העברית שפה חיה* (עמ' 157-175). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- פוגל, ש' (2006). ההומור ביצירתו של מאיר שלו לילדים. *עיונים בספרות ילדים*, 16, 56-69.
- שלום, צ' ווי גייגר (2000). ההומור הלשוני ככלי דיכטי לטיפוח המודעות הלשונית. *חלקת לשון*, 29 – 32, 387-406.

Attardo, S. (1994). *Linguistic Theories of Humor*, Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

שלומית לנדמן

האם ניתן לבנות מודל ניבוי שכיחות שמות פרטיים של המגזר היהודי בישראל?

ההגדרה היסודית של שמות פרטיים היא תלוית שפה, כיוון שזיהוי השם הפרטי נשען על ידע שפה ספציפית (פרגה, תשמ"ד). ייחודם של השמות הפרטיים הוא באובייקטים שהם מציינים, בני אדם, מתוקף כך נוגע שדה מחקרי זה בתחומים במדעי החברה. קריפקי (1994) טען ששם פרטי נכנס לשפה בשני שלבים, בראשון הוא מוכר למעט מאוד אנשים; ואם הצליח, הוא יתפשט למעגלים חברתיים רחבים. שם שהצליח מאוד והפך לנפוץ נתפס כנחשק (desirable), בניגוד לשמות שנותרו יוצאי דופן והוגדרו כלא נחשקים, כפי שנמצא אצל Lawson (1980).

במטרה להבין את קצב זרימת שמות פרטיים במגזר היהודי בישראל ובכך לאפיין את התכונות ההופכות שמות לנחשקים, ובמקביל להבין תהליכים חברתיים הפועלים במקביל לאלו הלשוניים, נבחנה הופעתם של שמות פרטיים בשתי רשימות נפרדות, בנפוצים ביותר ובנדירים בשכיחות שלושה עד עשרה שמות בשנה, לפי רישומי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (לנדמן, 2014). הממצאים הראו כי ניתן לנבא את קצב התקדמות השמות מהנדירים לשכיחים, ולהפך.

אורך מעבר ממוצע מהשמות הנדירים לשמות השכיחים הוא כעשרים שנה. אולם המעבר לשכיחים מואץ, כאשר השם הוא בעל משמעות התואמת לערכי התקופה ומכיל תכונות פונולוגיות מועדפות – שתי הברות, הטעמה מלרעית או שייכות למשקל סגולי ורצף של צלילים צוללים או רצף של צוללים המשולבים בסותמים. השם, **אורן**, עבר מהנדירים לשכיחים תוך עשור, כיוון שפונולוגית הוא גילם את דגם השם הנחשק, סמנטית הוא התאים לשמות נוספים, **אלון וארז**, שהועדפו באותו הזמן, וערכית הוא ביטא כוח בדומה לשמות בניי רבים בתקופה (לנדמן, 2014).

לעיתים ניתן להבחין בגל של שינויים המתחוללים בשל גורם חברתי מובהק. בשנות השישים נעלמו מרבית השמות המסורתיים ושמות דומים להם לשונית מרשימת השכיחים, ואת מקומם תפסו שמות ישראליים חדשים. שמות בסיומות **-ית** ו**-ת**, **גלית** ו**יפעת**, שאך בעשור הקודם היו נדירים, תפסו את מקום השמות המסורתיים, **זבורה** ו**פנינה**, ושמות שדמו להם באורך ובסיומת, **ה, אביבה וכוכה**.

לעיתים הערכים החברתיים הטעונים בשם קשורים לתהליכים לשוניים חוץ-אונומסטיים. המעבר מהשמות השכיחים לנדירים הוא לרוב איטי, כשלושים שנה (לנדמן, שם). השמות המחודשים מהמקרא, **אמנון וגדעון**, הפכו נדירים כשלושים שנה לאחר שהיו שכיחים, ואילו **יורם**, עבר תהליך זה תוך עשור, ככל הנראה בשל השימוש בו בסלנג (בן-אמוץ ובן-יהודה, 1982).

רשימת מקורות

בן-אמוץ, ד' ובן-יהודה, נ' (1982). *מילון עולמי לעברית מדוברת*. תל אביב: זמורה, ביתן – מוציאים לאור.

לנדמן, ש' (2014). *מהדסה להדס, מאליעזר לאלעזר – מאפיינים לשוניים ותרבותיים בשמות פרטיים של המגזר היהודי במדינת ישראל*. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן.

פרגה, ג' (תשמ"ד). על מובן והוראה. *עיון*, ל"ג, 364-382.

קריפקי, ס' (1994). *שמות והכרת*. מפעלים אוניברסיטאיים להוצאה לאור.

Lawson, E.D. (1980). First Names on the Campus: A Semantic Differential Analysis.

Names, 28(1), 69-83.

מושב 5

הוראת עברית כשפה שנייה

יושבת ראש: רינת גולן

יפה ישראלי

הוראת עברית כשפה שנייה בכורדיסטאן האיראנית

מטרת ההרצאה היא להציג חומרי לימוד אשר שימשו להוראת עברית כשפה שנייה בכורדיסטאן האיראנית, במחצית הראשונה של המאה העשרים. כורדיסטאן האיראנית נמצאת במערבה ובצפון מערבה של איראן, וגובלת באזרבייג'אן (צפון) ובכורדיסטאן העיראקית (מערב). (הופקינס, תשנ"ג). העברית בכורדיסטאן, כמו בשאר קהילות ישראל בגולה, שימשה מעין לשון תרבות עילית, שלא הייתה מדוברת בנסיבות חברתיות רגילות. הידע של העברית העניק לבן הקהילה את היכולת-שבכוח לקרוא במקרא ובספרות שלאחריו, ולתלמידי חכמים ויודעי ספר – גם יכולת להבין את הטקסטים. יכולת שבכוח זו שימשה מדד חשוב ליוקרתו של היהודי בקהילתו. הארמית-החדשה היהודית שימשה לדיבור רגיל, יומיומי (מורג, תשמ"ה). חכם שמואל ברוכים (1889-1979), מנהיגה הרוחני של הקהילה, אשר שימש גם כמלמד תינוקות של בית רבן, חיבר חומרי לימוד להוראת העברית כשפה חיה: דיאלוגים בעברית על הווי הקהילה בכורדיסטאן, דוגמות למכתבים בעברית, שירים דו-לשוניים, לוחות נטייה דו-לשוניים של הפועל ורשימות מילים דו-לשוניות מסודרות על פי שדות סמנטיים, בעברית ובארמית-חדשה יהודית. "וחיברתי דקדוק, ושאלות ותשובות בשפה העברית כדי שלא תישכח שפה עברית מתלמידי היקרים". התלמידים, בני ארבע עד ארבע עשרה, למדו ב"חדר" שנמצא בבית הכנסת בעיר סק'ז, משעות הבוקר עד שעות אחר-הצהריים המאוחרות. שעות הבוקר הוקדשו ללימוד מקצועות הקודש, ואילו שעות אחר-הצהריים הוקדשו ללימוד השפה העברית כשפה חיה. ואכן, תלמידו מציינים כי הם ידעו לדבר עברית טרם עלותם ארצה בעלייה הגדולה בראשית שנות החמישים של המאה העשרים. (ברוכים, שמואל).

מילות מפתח: דו-לשוניות, עברית כשפה שנייה, שפות יהודיות.

רשימת מקורות

ברוכים, ש' (תשס"ב). קובץ כתבים ושירים שחוברו ונכתבו בכתב ידו של חכם שמואל ברוכים זצ"ל, ירושלים

הופקינס, ס' (תשנ"ג). יהודי כורדיסטאן בארץ-ישראל ולשונם. פעמים 56, 50-74

ישראל, י' (תשע"ד). סעודת צהריים בטקסט ללימוד העברית כשפה חיה בכורדיסטאן האיראנית.

הד האולפן החדש 101, 39-44

מורג, ש' (תשמ"ה). העברית כלשון עילית של תרבות: תהליכי גיבוש ומסירה בימי הביניים

בארצות הים התיכון. פעמים 23, 9-21

רינת גולן ועליזה עמיר

התמודדותן של מחנכות לתלמידים עולים בבית הספר היסודי עם הוראת עברית

כשפת שנייה

משרד החינוך דואג לטיפול התלמיד העולה ולהטבת התנאים לקליטתו בדרכים רבות – סל שעות, מענקים כספיים, התאמות במבחני בגרות, תוכניות לימוד ומעקב (דוידוביץ, 2011), אך נראה שיש מקום להתייחסות נוספת בתחום הפיתוח המקצועי של המורים ובתחום חומרי למידה נגישים ומותאמים. ההרצאה מתבססת על מחקר שבדק את התמודדותן של 40 מחנכות לתלמידים עולים משני היבטים – דרכי הוראת עברית כשפה שנייה, ועמדות כלפי הכשרה להוראת עברית כשפה שנייה. נמצא כי אומנם המחנכות מודעות מאוד (כ-80%) לצורך להתאים את חומרי הלמידה לתלמידים עולים ולצורך בהכשרה מיוחדת בתחום הוראת עברית כשפה שנייה כדי לקדם אותם, אך הן נעדרות ידע מקצועי בתחום הוראת עברית כשפה שנייה, כפי שמצאו גם מחקרים נוספים בקרב מורים לעולים (סבר ומיכאל, 1999; לוי, שוהמי, ספולסקי, ועמיתים, 2002; שליפר וגולן, 2014). המחנכות שהשתתפו במחקר מתאימות את דרכי ההוראה ואת חומרי הלמידה לעולים בצורה אינטואיטיבית מבלי לדעת אם אכן לכך זקוקים התלמידים העולים. הן גם סבורות כי הכשרתן להוראת התלמידים העולים חשובה לקידום, אך מסתייגות מהנחיה רציפה בבית הספר, אם היא כרוכה בנטל נוסף.

על מנת לקדם את התלמידים העולים בצורה מיטבית ממליצות החוקרות על היערכות משולבת בשלושה מישורים – מוסדות להכשרת מורים, פיתוח מקצועי של מורים ובתי הספר. מוצע להתחיל את שלב ההכשרה להוראת עברית כשפה שנייה כבר במכללות על ידי שילוב קורסי חובה המתמקדים בהוראת עברית כשפה שנייה ועקרונותיה לכלל הסטודנטים. במישור של הפיתוח המקצועי של המורים – יש לפתוח מסלולי השתלמויות להכשרת מורים להוראת עברית כשפה שנייה. במסגרתן יכירו המשתלמים עקרונות מרכזיים בהוראת עברית כשפה שנייה, יתנסו בבניית מערכי הוראה מותאמים וכמובן ייחשפו למחקרים עדכניים בתחום. במסגרת העבודה המערכתית בבית הספר יש להיערך להוראת התלמידים העולים על ידי בחירת מורים מיומנים שיכירו את ההנחיות המופיעות באגף קליטת עולים במשרד החינוך, ושיוכלו להנגיש את העברית לתלמידים. שילוב בין המכללות להכשרת מורים ומשרד החינוך (האגף לקליטת עלייה) במישור הארצי והמערכת הבית ספרית במישור המקומי – יוכל לקדם את הוראת העברית כשפה שנייה מההיבט הלימודי ולתרום להעלאת הישגיהם של התלמידים העולים ולהשתלבותם החברתית והלימודית.

מילות מפתח: פיתוח מקצועי, עברית כשפה שנייה

רשימת מקורות

- דבדוביץ, פ' (2011). קליטת תלמידים עולים במערכת החינוך: מוגש לוועדת העלייה, הקליטה והתפוצות. הכנסת מרכז המחקר והמידע, ירושלים.
- לוי, ת' שוהמי, א' וספולסקי, ד' (2003). הישגים לימודיים של תלמידים עולים: תמצית הממצאים והמלצות. *דוח מחקר למשרד המדען הראשי*, משרד הקליטה.
- עמיר, ע', גולן, ר' ורוטנשטיין ע' (2017). התמודדותן של מחנכות לתלמידים עולים בית הספר היסודי עם הוראת עברית כשפה שנייה. *הד האולפן החדש*, 106, 79 – 91.

שלייפר, מ' וגולן ר' (2014). הכרת תרבות הלומדים עברית כשפה שנייה כתנאי לפדגוגיה מותאמת תרבות בעת עיבוד יחידות הוראה של סטודנטים להוראה. כנס 'האגודה הישראלית לשפה וחברה', מכללת לוינסקי לחינוך, תל-אביב.

תומר בוזמן

שפת הבית ושפת בית הספר – מחקר התערבות

בישראל, כמו ברוב מדינות המערב, הרוב המכריע של האוכלוסייה יודע קרוא וכתוב. למרות זאת שיעור התלמידים המוכנים ללימודים אקדמיים גבוהים בקרב מסיימי הלימודים התיכוניים הוא נמוך, והישגי התלמידים במבחנים בינלאומיים שבודקים הבנה של טקסטים ברמה גבוהה, מאכזבים (מברך, 2011). מבין המדינות שנבדקו במבחן PISA ישראל נמצאת במקום השני בפערים בהישגים בין תלמידים חזקים לחלשים (ראמ"ה 2014). הכיתות בישראל גדולות יותר מהממוצע המקובל במדינות ה-OECD. המצב חמור במיוחד בחטיבות הביניים (וורגן, 2011). כמדינה שקולטת הגירה יש בישראל ילדים רבים שעברית אינה השפה הראשונה שלהם. רבים מתוכם אינם זכאים לסיוע מיוחד משום שנולדו בארץ או משום שהם שוהים בה מעל לשלוש שנים. עובדה זו, בצירוף המדיניות המחייבת שילוב של ילדים עם צרכים מיוחדים בכיתות הרגילות, הופכות את הכיתות הגדולות להטרונגיות, ויוצרות מציאות המקשה מאוד על המורים. בהרצאה ד"ר עליזה עמיר ואני נציג מחקר התערבות שנערך ב-16 כיתות ז' מארבעה בתי ספר שונים בעיר רמלה. העיר רמלה נבחרה בשל הרקעים העדתיים השונים שלה, שלל השפות המדוברות בבתי התלמידים והפער, שנוצר בשל כך, בין שפת הבית לשפת בית הספר. אחת התוצאות של פער זה היא היעדר שליטה של תלמידים בשפת בית הספר, דבר היוצר קשיים רבים הן לתלמידים, בעיקר בתחומי הבנת הנקרא וההבעה בכתב ובעל פה, הן למורים שאין להם הכלים להתמודדות עם מציאות זו. בהרצאה נתאר את תוכנית ההתערבות ונציג ממצאים ראשוניים, הנוגעים בין היתר למיפוי הכיתות, לחלוקה לקבוצות ולשימוש באמצעים גרפיים כאחד העקרונות הבולטים בתכנית ההתערבות. מילות מפתח: שפת הבית, שפת בית הספר, אמצעים גרפיים

רשימת מקורות

- Berman, R. A. (2014). Linguistic perspectives on writing development. In B. Arfé, J. Dockrell, & W.V. Berninger (Eds.) *writing development in children with hearing loss, dyslexia, or oral language problems* (Ch. 2, pp. 16-32). Oxford: Oxford University Press.
- Berman, R. A., & Ravid, D. (2009). Becoming a literate language user: Oral and written text construction across adolescence. In D. R. Olson & N. Torrance (Eds.) *Cambridge Handbook of Literacy* (Ch. 6, pp. 92-111). Cambridge: Cambridge University Press.
- תובל, ח', וגוברמן ע' (2013). טקסטים גרפיים: כלים לטיפול האוריינות של ילדי הגן. תל אביב: מופ"ת.

שיר פינקלשטיין והדר נץ

תקינות הלשון בטקסטים מוקפדים ומושגחים (עבודות להגשה)

ובטקסטים מוקפדים ומושגחים פחות (הודעות ווטס-אפ)

עם השימוש הגובר של בני ובנות נוער בטלפונים הניידים, גובר החשש מהשפעת שימוש זה על כישוריהם הלשוניים של אלו. בין היתר, קיים החשש כי השימוש בלשון המסרונים משפיע לרעה על יכולות הכתיבה של המשתמשים הצעירים (Wood et al., 2014). שכן אחת התכונות של לשון המסרונים היא אי ההקפדה על כללי השפה הכתובה הקונבנציונאליים (Van Dijk et al., 2016; ברוכובסקי בר-אבא וקדמי 2010). כישורי האוריינות של בני ובנות נוער מהווים מושא מחקר רווח וחשוב בימינו, אך המחקר בתחום זה בקרב בני ובנות נוער דוברי עברית עדיין רחוק ממצוי. במסגרת פער מחקרי זה, המחקר הנוכחי יבחן את הרפרטואר הלשוני של בני ובנות נוער דוברי עברית בשני הקשרים לשוניים שונים: (א) הודעות ווטסאפ (ב) חיבורים שנכתבו במסגרת תוכנית הלימודים הבית ספרית. המחקר הוא מחקר משולב, מבוסס קורפוס וכולל הן ניתוח כמותני של הנתונים תוך בדיקת השכיחויות והתפוצה של התופעות הלשוניות השונות והן ניתוח איכותני של התופעות הלשוניות בתוך הקשרן.

ממצאים ראשוניים מניתוח קורפוס ההודעות מלמדים כי לשון ההודעות מתאפיינת בחריגויות יצירתיות מן התקן, כגון יצירת קיצורים והלחמים (לדוגמה, "נראלי") וכתיבה באופן פונטי (לדוגמה, "פסדר"). חריגויות רווחות נוספות, שאינן בהכרח נובעות מיצירתיות ואולי אף מעידות על אי שליטה בכללי העברית התקנית, כוללות תופעות כגון יידוע של הנסמך (לדוגמה, "הרשימת ציוד"), אי-הקפדה על התאם (לדוגמה, "היה זיפים"), שימוש במילית "ש-" כפתיחה לפסוקית זמן (לדוגמה, "שאת חוזרת") ועוד. בהרצאה יושוו חריגויות אלה ואחרות שנמצאו בקורפוס הודעות הווטסאפ לחריגויות שנמצאו בקורפוס העבודות להגשה. השוואה זו תאפשר לעמוד על הרפרטואר הלשוני של בני ובנות הנוער וכן לבחון את מידת הזליגה של תופעות לשוניות מלשון ההודעות אל הכתיבה האקדמית.

מילות מפתח: לשון המסרונים, תקינות לשונית, כישורי כתיבה

רשימת מקורות

ברוכובסקי בר-אבא, א' וקדמי, י' (2010). לשון המסרונים בהשוואה ללשון הדיבור. בתוך ר' בן שחר, ג' טורי, וני בן ארי (עורכים), *העברית שפה חיה, כרך ה' (עמ' 49-64)*. תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.

Van Dijk, C.N., Van Witteloostuijn, M., Vasić, N., Avrutin, S., & Blom, E. (2016). The influence of texting language on grammar and executive functions in primary school children. *PLoS ONE*, 11(3), 1-22.

Wood, C., Kemp, N., & Waldron, S. (2014). Exploring the longitudinal relationships between the use of grammar in text messaging and performance on grammatical tasks. *British Journal of Developmental Psychology*, 32(4), 415-429.

איילת שביט

השדה הסמנטי של האופטימיות בנאומיו של שמעון פרס

לכל איש ציבור יש רטוריקה אישית המאפיינת אותו ולעיתים משפיעה אף על תדמיתו ועל תפיסתו בעיני הציבור. הופעותיו של הדובר מול קהל המאזינים, במיוחד כשהן נבחנות על פני שנים ארוכות, מבטאות דפוסים רטוריים הייחודיים לו ואשר משקפים בדרך כלל את בסיס אמונותיו של הנואם, באופן הכורך שני תחומי חקר יחדיו: רטוריקה וסמנטיקה. מכאן שניתן לשרטט לקסיקון רטורי ייחודי עבור מנהיג נתון אשר ישפוך אור על הקווים המנחים אותו בדרכו הציבורית.

אחד מאנשי הציבור המרתקים בהקשר זה הוא שמעון פרס (1923-2016), שאימץ רטוריקה ייחודית אשר הייתה לה השפעה רבה על דרכו הפוליטית, המדינית והממלכתית. הוא היה ממנהיגי הבולטים של ישראל והשפיע על ההיסטוריה הישראלית השפעה ניכרת, אף לפני שאחז בעמדות הנהגה. פרס כמנהיג היה שנוי במחלוקת לאורך שנים רבות בייצגו קו פוליטי שיצר אנטגוניזם בקרב חלקים רחבים בחברה הישראלית. הוא הוביל את מפלגת העבודה במשך 19 שנים, ובמשך חמישה עשורים כיהן מטעמה כראש הממשלה, כשר בכיר וכראש אופוזיציה. פרס היה מדינאי בכיר ומוכר בעולם וזכה לפרסים בינלאומיים רבים, ובראשם פרס נובל לשלום. בעבודת המחקר שלי (שביט, 2015) בניתי מודל לניתוח רטוריקה פוליטית על ידי בחינת שדות סמנטיים בשלושה מישורי פעולה: המישור המדיני, המישור הפוליטי והמישור הממלכתי. המודל יושם על לשונו של שמעון פרס באמצעות בחינת נאומים שונים שאותם נשא במהלך ארבעה עשורים של עשייתו הפוליטית (1975-2007), ודרכם ניסיתי לעמוד על הלקסיקון הרטורי המאפיין אותו.

בהרצאה זו בחרתי להדגים שדה סמנטי אחד שבלט מאוד בנאומיו של פרס, שדה האופטימיות, זאת תוך התייחסות להקשרים הרטוריים שבהם נאמרו הדברים ולמיצובו הפוליטי באותה עת. ממד האופטימיות הוא קו מנחה אצל פרס לאורך עשרות שנים ומייצג אמונה בסיסית, שליחיד ולמדינה יש השפעה רבה על מהלך ההיסטוריה, ועל כן אין להיתפס לייאוש ולפסיביות. מאפיין רטורי זה מיצב את פרס הן כאיש חזון והן כאקטיביסט למען המטרות שהתווה, ועל כן שדה זה בא לידי ביטוי אף בשדות האחרים שנבחנו. תת שדות בולטים בנאומיו של פרס בתוך שדה האופטימיות הם למשל, תקווה, עתיד, אור ואמונה. בתוך כך עושה פרס שימוש גם במטפורות ייחודיות לו, כשהמוכרת והידועה שבהן היא "מזרח תיכון חדש".

רשימת מקורות

לבנת, ז' (תשע"ה). דיאלוגיות בשיח הפוליטי: אל מי דיבר נתניהו בנאום בר אילן. *חלקת לשון* 47, 120-142.

סוברן, ת' (תש"ס). חקירות בסמנטיקה מושגית - המארג הלשוני וההיערכות של מושגים מופשטים, ירושלים, מאגנס, האוניברסיטה העברית.

שביט, (2015). הלקסיקון הרטורי של שמעון פרס: שדות סמנטיים והקשרים רטוריים, חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן.

עירית זאבי

הרטוריקה של לוחית הרישוי לרכב בישראל

היבטים לשוניים-סגנוניים בהקשר חברתי – תרבותי

נושא: המחקר דן בהיבטים לשוניים-סגנוניים של טקסטים פרסומיים שעל לוחית-הרישוי לרכב (להלן "טקסט-הלוחית") בישראל ובאופיים הרטורי על רקע ההקשר החברתי-תרבותי.

רקע: לפי חוק, בעל רכב חייב לקבע לוחית-רישוי בעלת מספרים לחזית הרכב ולחלקו האחורי למטרת זיהוי הרכב ובעליו. טקסט-הלוחית מופיע תחת מספר-הרכב; הוא "טקסט זעיר" (ניר, תשנ"ז) בדומה לסיסמה פוליטית, סיסמת פרסומת, פתגם ומאפייניו קרובים במיוחד לדבקית הרכב (לבנת ושלזינגר, 2002; סלומון, 2007). המשותף לכולם הוא היותם קצרים, וחלקם "דחוסים" מילוני ממשקטים אחרים. טקסט-הלוחית החל להופיע לפני כעשור על חלק קטן מלוחיות-הרישוי ובאחרונה הוא חלק בלתי נפרד מהן. טקסטים פרסומיים המוצגים במרחב הציבורי הם כמראה לערכים, אמונות יחסי-כוח הרווחים בחברה בתקופות מסוימות ובהקשרים ספציפיים (First & Avraham, 2009).

מטרת המחקר: לבחון היבטים לשוניים-סגנוניים של טקסט-הלוחית מטעם יצרניות הרכב ונותני שירות לרכב בהקשר החברתי-תרבותי; לנתח את המסרים המוצגים בו ולהסיק מה הם מלמדים על הדימוי של הנהג, המכונית והחברות.

שיטת המחקר והקורפוס: ניתוח תוכן כמותי, ניתוח איכותני-פרשני וניתוח לשוני-סגנוני. הקורפוס כולל 1000 טקסטים פרסומיים של יצרניות רכב, חברות ליסינג ונותני שירות לרכב המוצגים על לוחית-הרישוי. הטקסטים נדגמו אקראית בחניונים גדולים ברחבי ישראל ב-2017. כל טקסט-לוחית חופף נדגם פעם אחת; סה"כ נותחו 350 טקסטים שונים.

תרומת המחקר: בחקר ייצוגים בתקשורת מוסכם שמשמעות הנוכחות התקשורתית היא קיום, חשיבות וסטטוס חברתי. המחקרים בסוגיה הנדונה – מעטים, לכן חשוב לבחון את האופי הייצוגי והרטורי של טקסט-הלוחית.

ממצאים עיקריים: 95% מהרכבים נושאים טקסט-לוחית מטעם יצרניות הרכב, נותני שירות לרכבים ומציגות בו את החברה. ניתוח המסרים מלמד שהלוחית השילה, לכאורה, את מהותה הפונקציונלית ככלי זיהוי והפכה למעין במה ייצוגית-חזותית-ציבורית לחוויית הנהיגה לגווניה. הנושאים הנדונים בטקסט הלוחית: תכונות הרכב, בידול בין סוגי-הרכב והחברות, חוויית הנהיגה, רכישת רכב כהגשמת חלום, קשר אישי-אנושי בין הנהג לרכב, השירות של החברות, כוח ונהנתנות. מבחינה לשונית-סגנונית טקסט-הלוחית "דחוס" מעט ממשקטים אחרים, אורכו כארבע מילים; לרוב, לא עומד במבחן הנורמטיביות הלשונית ונוהג להשתמש בלשון דיבור, בסלנג, בלעז ובשעשועי לשון. הוא מנוסח כך שהמסר שלו קליט וזכיר. מילות מפתח: טקסט זעיר, לוחית רישוי, רטוריקה, פרסום

רשימת מקורות

ניר, ר' (תשנ"ז). הסיסמה הפוליטית כיחידת שיח: הבחירות לכנסת – 1996. חלקת לשון, 24, 8-27. לבנת, ז' ושלזינגר, י' (2002). "קרבות רחוב": הרטוריקה של דבקיות הרכב בישראל. סקריפט: אוריינות-חקר ומעש, 56, 59-80.

סלומון, ה' (2007). "וכל העם רואים את הקולות": ה"עם" בזירה העממית הסוערת של "שיח הסטיקרים" בישראל. סדן: מחקרי בספרות העברית, 6, 305-342.

First, A. & Avraham, E. (2009). *America in JeruSALEm: Globalization, national*.

מושב 7

חקר התרגום

יושבת ראש: הילה קרס

הילה קרס

ממגדלי טראמפ למגדל בבל: מדוע טראמפ אובד בתרגום?

הנשיא האמריקאי דונלד טראמפ הגיע לכותרות בעיקר בזכות מזגו הנמרץ, עושרו ועמדותיו הפוליטיות. לצד זאת, כתבות לא מעטות הפנו זרקור לעובדה שמתרגמים למגוון של שפות (כגון יפנית, ערבית, צרפתית וסינית) התלוננו ש"לא ניתן לתרגם" את דבריו. טענות אלה הועלו על ידי מתרגמים ומתורגמנים כאחד, והן מתייחסות הן לנאומיו ולדבריו בשיחות וראיונות, הן לציטוטים ברשת.

הרצאה זו תעסוק בשני עניינים: ראשית, נבחן אילו בעיות מציינים המתרגמים, ונבדוק אם הקשיים שהם מעלים משותפים למבחר שפות ותרבויות, או שמא בכל שפה ותרבות נתקלו מתרגמים במהמורות אחרות. הבעיות שצוינו נגעו במנעד רחב של תופעות, החל באוצר המלים, במבנה המשפטים והרטוריקה וכלה בעקיבות ובאזכורים התרבותיים בדבריו.

בשלב שני נתבסס על אמות מידה ל"תרגומיות" שהוצעו על ידי חוקרים שונים ונברר אם נאומיו וציטוטים של טראמפ מדגימים היטב את התיאוריות או מצביעים על תופעות והיבטים חדשים, הדורשים התאמה ופיתוח של תיאוריות אלה. הגישה האוניברסליסטית (שבה החזיקו למשל בנימין וניידה) הניחה שתרגומיות חייבת להיות גבוהה למדי משום שרוב המשותף בין השפות האנושיות הטבעיות; האסכולה המונדיסטית החזיקה בעמדה הפוכה (הבולטת למשל בהשערת ספיר-וורף), ששמה דגש מיוחד על המבדיל בין הלשונות ובין אופני החשיבה והתפיסה שהן מכתיבות. הגישה הפונקציונליסטית הציעה קריטריונים לתרגומיות של טקסט נתון בין שתי שפות נתונות. לדוגמה, ואן דן ברוק מתמקד בקירבה בין טיפוסי לשונות, במגע ביניהן ובמידת ההתפתחות של התרבויות, בנוסף למספר סוגי המידע המועברים בטקסט המתורגם. לשיקולים הלשוניים והתרבותיים מצטרפים גורמים סגנוניים, חברתיים, פרגמטיים וגיאופוליטיים העשויים להשפיע על מידת התרגומיות. את הקריטריונים והגורמים הללו נחקר באמצעות ניתוח דוגמאות של תרגומי טראמפ לשפות שונות כפי שהופיעו בעיתונות העולמית.

רשימת מקורות

- Beaugrande, Robert de 2005. "Geopolitics, Geolinguistics, and Translatability", *Intercultural Communication Studies* XIV:4, pp. 5-18
- Broeck, Raymond van den 1981. "The Limits of Translatability Exemplified by Metaphor Translation", *Poetics Today* 2:4, pp. 73-87.
- Pedro, Raquel de 1999. "The Translatability of Texts: A Historical Overview", *Meta* 44:4, pp. 546-559.
- Ping, Ke 1999. "Translatability vs. Untranslatability: A Sociosemiotic perspective", *Babel* 45:4, pp. 189-300.

אביב אמית

היבטים סוציו-בלשניים של שימוש בתרגום אוטומטי בלוקליזציה של אתרים

תרגום אוטומטי, או "תרגום מכונה", היווה תמיד אתגר אמיתי לעולם המחשוב, אם כי נראה שלאחרונה הוא עומד לפני פריצת דרך, כשמנועי עיבוד שפה של חברות ענק, כגון פייסבוק, גוגל ואמאזון, מצליחים להפחית יותר ויותר את הצורך בהתערבות אנושית לפני התרגום ואחריו. הרצאה זו תעסוק בהיבטים הסוציו-בלשניים של שימוש בתרגום מכונה בתהליך לוקליזציה של אתרים ואפליקציות (משמע, בהתאמתם לשפות שונות) ובהתוויית מתודולוגיה ראשונית לתהליך זה, במיוחד לאור העובדה שאתרים גדולים, בעיקר אלה המתמחים בתיירות ובמסחר מקוון עברו להשתמש לאחרונה בתרגום אוטומטי, לפחות באופן חלקי.

באתר כדוגמת אתר שכירות המשנה, AirBnB, תיאור יחידות הדיור המוצעות לשכירות נעשה על ידי מציעי הדירות עצמם בכל שפה שהם מכירים (רק מחציתם כותבים באנגלית), כך שמחפשי הדירות מקבלים את התיאור כפי שהוא עם אפשרות לתרגמו באמצעות Google Translate. מנהלי האתר טוענים שאם מטרתם לספק חוויה אותנטית שבה הגולשים פוגשים את המקומיים באופן בלתי אמצעי, הרי שהתרגום האוטומטי, ה"בלתי מכופתר" לכאורה, מספק חוויית משתמש ייחודית שבה המשתמשים מרגישים שהטיול ה"אותנטי" שלהם מתחיל כבר בשלב הראשוני של החיפוש באתר.

הרצאה זו תנסה להתוות מתודולוגיה ראשונית לתהליך של לוקליזציה המשלב תרגום מכונה. המתודולוגיה המוצעת תיעזר בכלים סוציו-בלשניים הבודקים את השפעתם של גורמים שונים (כגון: נורמות חברתיות, תרבותיות וכלכליות, ציפיות גולשים והקשרים שונים של תרגום) על המקרים בהם לגיטימי להשתמש בתרגום מכונה ועל המקרים בהם תרגום זה נחשב דווקא כ"מפריע". מתי שימוש בתרגום אוטומטי מוריד מערך האתר ועלול "להבריח" גולשים פוטנציאליים? מתי תרגום מכונה דווקא משרת היטב את צורכי האתר ומתקבל יפה בקרב הגולשים? מהם המקרים שבהם יש להימנע מתרגום זה ולהעדיף תרגום מקצועי?

רשימת מקורות

- Capelli, Gloria (2008). "The translation of tourism-related websites and localization: problems and perspectives". In: A. Baicchi (ed.), *Voices on Translation*, Rome: Bulzoni Editore, 97-115.
- Dann, Graham M. S. (1996). *The Language of Tourism: A Sociolinguistic Perspective*. Wallingford: CAB International.
- Jiménez-Crespo, Miguel A. (2013). *Translation and Web Localization*. London/ New York: Routledge.

רחל ויסברוד ואיילת כהן

הכבש השישה עשר – תרגום בין ובתוך אופנויות

בעולם של טקסטים מרובי-אופנויות, השפה ה"טבעית-היסטורית" (Petrilli 2003) "משתפת פעולה עם אופנויות אחרות, כגון צילום, איור ומוסיקה". (Van Leeuwen 1999) מנקודת המבט

של חקר התרגום, כל אופנות בטקסט רב-אופנויות עשויה להיתפס כתרגום של אופנויות אחרות (Pereira 2008) המתקיימת לצדן. (co-presence–2002 Kaufmann) הצרכן, הפועל כ"מפענח רב-לשוני" נחשף לשתיים או שלוש אופנויות בו-זמנית, חשיפה רב-צדדית ורב-ממדית המעשירה את החוויה. המקור ותרגומיו השונים עשויים להתקיים ביחד, בו-זמנית או – מבחינת הצרכן – בסדר שאינו תואם את סדר הפקתם. לדעת האצ'ן, יש בכך כדי לבטל את קדימותו של המקור:

"Multiple versions exist laterally, not vertically" (Hutcheon 2006: XIII).

על בסיס זה, נציע דיון בכבש השישה עשר כיצירה המורכבת מהצטברות של תרגומים, הכוללים את הביצוע המוסיקלי (בתקליט שהופק ב-1978, שאת לחניו חיבר יוני רכטר) ואת האיורים של הספר בשלוש מהדורותיו (גפן 1978, 1992, 2010). כל אחד מהם ניגש למקור בסגנונו האומנותי הייחודי ושילב בדרכו שלו בין הפרט והכלל, האישי והחברתי, הילדי והבוגר, המקומי והעל-מקומי, ועם זאת אפשר להצביע גם על קווי דמיון בין תפיסות העולם ודרכי היצירה של כמה מהיוצרים – בין אם מדובר באיורים או ביצירה מוסיקלית.

לטענתנו, המקור (השירים והסיפורים שחיבר גפן) התקיים ביחידות רק בתהליך היצירה; הקהל נחשף אליו תמיד ביחד עם תרגומיו – האיורים, התקליט (לרבות עטיפתו המאוירת), ולכך יש להוסיף את ההצגה שכתב וביים מיכאל גורביץ', שהועלתה לראשונה בתאטרון הקאמרי ב-1991. כל אלה התקיימו זה לצד זה כאילו היו יצירה מרובת-אופנויות אחת, פרי עמלו של "אנסמבל" הכולל סופר, מלחין, זמרים, שחקנים ומאיירים, אף שהצרכן היחיד הכיר אותה דרך אחת או יותר מגרסותיה המתורגמות, שאליהן התוודע בסדר ייחודי לו (למשל, התקליט תחילה). נוסף לאישוש טענתה של האצ'ן לעיל, נראה שאפשר להרחיב את מושג ה-co-presence ולהחיל אותו לא רק על כל תרגום בנפרד, אלא גם על שלל התרגומים שהצטברו סביב המקור. ביחד הם מאפשרים לראות בכבש השישה עשר שלם העולה על סכום חלקיו או, כדברי אחד המבקרים (ליאון 2009), יצירה שהפכה במרוצת הזמן למושג.

מקורות ראשוניים

גפן, יהונתן, 1978. הכבש השישה עשר – שירים וסיפורים לילדים, אייר נית קליש, צילומים אלונה איינשטיין. תל-אביב: נושי.

גפן, יהונתן, 1978. הכבש השישה עשר- תקליט. הפיק דודו אלהרר.

גפן, יהונתן, 1991. הכבש השישה עשר - הצגה. כתב וביים מיכאל גורביץ'. תאטרון הקאמרי.
גפן, יהונתן, 1992. הכבש השישה עשר: שירים וסיפורים לילדים, איירה יעל ליאור. תל-אביב: דביר.

גפן, יהונתן, 2010. הכבש השישה עשר: שירים וסיפורים לילדים, אייר דוד פולונסקי. תל-אביב: כינרת זמורה ביתן.

מקורות משניים

ליאון, אלי, 2009. "הכבש השישה עשר - מיקי גורביץ' - בימוי משה קפטן - המדיטק". פורום תרבות e-mago, כתב עת בנושאי תרבות ותוכן (19 בדצמבר).

(גלישה ב-14 במאי 2017) <http://www.e-mago.co.il/phorum/read-6-58126-58126.htm>

- Hutcheon, Linda, 2006. *A Theory of Adaptation*. London and New York: Routledge.
- Kaufmann, Francine, 2002. "La coprésence de l'original et de sa traduction", in *Identité, altérité, équivalence? La traduction comme relation* (Hommage à Marianne Lederer), Israël Fortunato (ed.). Paris: Minard, pp. 323-338.
- Pereira, Nilce M., 2008. "Book Illustration as (Intersemiotic) Translation: Pictures Translating Words". *Meta* 53:1, pp. 104-119.
- Petrilli, Susan. 2003. "Translation and Semiosis. Introduction", in *Translation Translation*, Susan Petrilli (ed.). Amsterdam: Rodopi, pp. 17-37.
- Van Leeuwen, Theo, 1999. *Speech, Music, Sound*. London: Macmillan.

שרה פארנצו

כתיבת עדות כתרגום של טראומה בעדותה של ד"ר לוצ'אנה ניסים מומיליאנו

זיכרונות מבית המתים (Ricordi della casa dei morti)

מטרת ההרצאה הנוכחית היא להציג את כתיבת העדות מהשואה של לוצ'אנה ניסים מומיליאנו, שהתפרסמה באיטליה בשנת 1946 תחת הכותרת "זיכרונות מבית המתים":

(Nissim Momigliano 2008, Ricordi della casa dei morti) כשלב ראשוני מתוך תהליך רחב יותר של תרגום טראומה מצד המחברת. (Douglas 2008).

לוצ'אנה ניסים מומיליאנו, רופאה יהודייה שנולדה בטורינו בשנת 1919, הייתה ניצולת אושוויץ אשר הפכה לפסיכואנליטיקאית ידועה. באמצעות כלים תיאורטיים השייכים לתחום חקר התרגום (Kohn & Weissbrod 2012), הסמיוטיקה (Violi 2014) והפסיכואנליזה (Freud 1964, 1919), אבקש להתייחס לכתיבת עדותה של ניסים מומיליאנו על החוויה במחנה כהליך תרגומי. בהרצאה יושם דגש על מנגנון תרגום הטראומה הגלום בפרקטיקת הכתיבה, על הממד הטיפולי של כתיבה אוטוביוגרפית (Lange 1994), שמחון 2005 ועל תפקיד מקבל העדות כעד משנה וכמתרגם החוויה הטראומטית.

דרך מסע קצר בחייה של ניסים מומיליאנו ברצוני לחזק ברמה התיאורטית את האפשרות ליחס לעד האירוע הטראומטי את תפקיד ה"מתרגם". כך יהיה ניתן גם ליצור שיח בין חקר הטראומה (traduma studies) לבין חקר התרגום, שני תחומים צעירים המתפתחים בשנים האחרונות לכיוונים מרובים.

לבסוף אראה כיצד בתוך הקשר רחב יותר ניתן להתבונן בעדותה של ניסים מומיליאנו כמקרה מבחן. משמעות הדבר היא שברמה התיאורטית אפשר להתייחס למודל לפיו כתיבה אוטוביוגרפית מאפשרת שני תהליכים: במישור של היחיד היא מאפשרת לאדם לתרגם את החוויה הטראומטית, לפחות חלקית, מהלא מודע אל המודע וכך לעבד אותו. במישור הקולקטיבי, היא מאפשרת לחברה המתרגמת את אותה חוויה כ"עד משנה" לנכס אותה לעצמה. כך הפרט והכלל הופכים לשותפים בנוגע למאפיינים האתיים (גבעוני 2015, בשיר וגולדברג 2015) הקשורים לאחריות בטראומה הנובעת מהתעללות, אלימות, חולי נפשי, טרור, מלחמה או כל נסיבה אחרת.

רשימת מקורות

- בשיר, ב' וגולדברג, ע' (2015). *השוואה והנכבה: זיכרון, זהות לאומית ושותפות יהודית-ערבית*, ירושלים, מכון ון ליר.
- גבעוני, מ' (2015). *אתיקת העדות: היסטוריה של בעיה*, ירושלים, מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- שמחון, מ' (2004). טיפול בכתובה למי שיאינו יודעי לכתוב: תיאור וניתוח מקרה. *טיפול באמצעות אמנויות*, כתב העת של האיגוד הישראלי לתרפיה באמצעות הבעה ויצירה 3.2 : 52-59.
- Nissim Momigliano Luciana, 2008, *Ricordi della Casa dei morti e altri scritti*, Ed. Alessandra Chiappano, Firenze, Giuntina.
- Douglas Kate, 2008, *Translating Trauma: Witnessing Bom Bali*, *ARIEL: A Review of International English Literature* 39:1-2 .
- Freud Sigmund, 1964 (1915), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, Trans: James Strachey, London, Hogarth Press.
- Kohn Ayelet, Weissbrod Rachel, 2012, Waltz with Bashir as a case of multidimensional translation. *Translation, Adaptation and Transformation*, Ed. Laurence Raw, London, Continuum, 123-144.
- Lange Alfred, 1994, *Writing assignments in the treatment of grief and traumas from the past, Ericksonian approaches, the essence of the story*, Ed. J. Zeig, New York, Brunner/Mazel, 377-392.
- Violi Patrizia, 2014, *Paesaggi della memoria: il trauma, lo spazio, la storia*, Milano, Bompiani.

מושב 8

כתיבה והוראתה

יושבת ראש: עליזה עמיר

דבורה הרפז

מצריכת ידע ליצירת ידע – תלמידי תיכון כותבים ערכים לוויקיפדיה

ב-37 בתי ספר בארץ מכשירים תלמידים לכתיבת ערכים לוויקיפדיה.² לצורך הכשרת המורים ובהתבסס על דרישות משרד החינוך, פותחה תוכנית שמטרתה קידום תלמידים טובים ומצטיינים בכיתות ט-י ככותבים מיומנים וכחוקרים באמצעות כתיבת ערכים לוויקיפדיה.

הנחת היסוד של התוכנית היא שערך בוויקיפדיה הוא טקסט מידעי שלצורך כתיבתו נדרשים כלים לתיהלוך המידע, לארגונו ולאחסונו. לכן כדי להפוך תלמיד לכותב מיומן, חשוב לפתח אצלו כישורים קוגניטיביים ומטא-קוגניטיביים, לשוניים ומטא-לשוניים, רגשיים-אישיותיים וחברתיים-תרבותיים, ולדאוג ליצירת יחסי גומלין ביניהם (בן-צבי וחיים, 2012). כן חשוב להקנות אסטרטגיות המקדמות תהליכי ויסות עצמי בכתיבה (ליכטינגר, 2008).

התוכנית כוללת כלים להעשרת אוצר המילים הרלוונטי לערך, להוראת תבניות לשוניות הנחוצות לכתיבתו, לקידום שליטה במיומנויות כמו סיכום מידע מטקסט ומיזוג מידע ממקורות שונים וכן פיתוח יכולות לוויסות עצמי, עקרונות ללמידה שיתופית ורכישת מיומנויות לחיזוק המוטיבציה והרגש.

התכנית לוותה במחקר שבדק האם תהליך כתיבת ערך ע"י תלמידי תיכון יכול לשמש פלטפורמה אפקטיבית ללמידה משמעותית. שאלת המחקר הייתה, האם פרסום ופומביות, המאפיינים כתיבת ערך ומעקרונות הלמידה המשמעותית (אזולאי, 2015) מקדמים יכולות כתיבה וחקר. קהל היעד כלל 30 מורים וכ-250 תלמידים.

נתוני המחקר נאספו במתודולוגיה המערבת איסוף נתונים (mixed methods) בעזרת שאלונים (שאלות סגורות ופתוחות) וניתוח עבודות ומשובים.

ממצאי המחקר מצביעים על שינויים שחלו בהוראה ובלמידה, כדברי מורה: "התוכנית הופכת את ההוראה להוראה משמעותית: התלמידים מיישמים את הנלמד בשיעורי הלשון ומבינים את המטרה שלשמה לומדים את כללי התחביר... התלמידים מבינים שהמיומנויות הנלמדות בשיעורי העברית משמשות לכל מקצועות הלימוד ולכל תחומי החיים."

מהממצאים עולה שמושגים הקשורים בחקר כמו "טיוט", "איסוף מידע ממקורות מידע" ו"סיכום מידע" הוטמעו בשפתם של 58% מהתלמידים בקטגוריות "במידה רבה" ו"במידה רבה מאוד".

מההתייחסות התלמידים לתרומת התכנית עלו 4 קטגוריות עיקריות: "העשרת הידע", "שיפור הכתיבה", "תרומה לפרט ולציבור" ו"הנאה ועניין", כדברי תלמיד: "כתיבת הערך מגבירה את כמות הידע הכללי בנושא, עוזרת לפתח את מיומנות הכתיבה ומגבירה התעניינות בתחומים שונים הקשורים לנושא הערך."

² הנתונים על פי עמותת ויקימדיה ישראל (2017).

רשימת מקורות

אזולאי, ש' (2015), תשעה עקרונות פדגוגיים להוראה משמעותי, ברנקו ויס, ירושלים.
בן-צבי, ג' וחיים, ל' (2012). התפתחות כישורי כתיבה וטיפוחם בשכבות גיל שונות. סקירה מוזמנת כחומר רקע לעבודת ועדת שפה ואוריניות, <http://education.academy.ac.il>
ליכטינגר, ע' (2008), האתגר שבהבעה: תהליכי ויסות ואסטרטגיות בכתיבה, מכון מופ"ת.
רביד, ד', ושמש, צ' (2012) סטנדרטים להערכת כתיבה בכיתה ז' 'דו"ח המוגש לקרן יד הנדיב, <http://education.academy.ac.il/Uploads/Events/Ravid-Shalom-Final%20Report.pdf>

ריקי תמיר, עירית השכל שחם ועלית אולשטיין

תמורות בכתיבה האקדמית של סטודנטים במכללות לחינוך –

הנצה, לבלוב או בשילה?

שליטה בכתיבה אקדמית היא דרישה בסיסית במוסדות להשכלה גבוהה. קיים קשר בין כישורי כתיבה טובים לבין מיומנויות חשיבה, כגון יכולת לזהות רעיונות מרכזיים, עריכת סינתזה בין רעיונות, יצירת רצף רעיוני והבחנה בין הכללות לבין פרטים (היימן, השכל שחם, כהן סייג וקורלנד, 2017). שליטה בכתיבה האקדמית מנגישה חברתית, ופותחת את השער למועדון יוקרתי של הקהילה המקצועית (Itua, Coffey, Merryweather, Norton, & Foxcroft, 2014; Wolsey et al., 2012).

רכישתה אינו מעשה קל כלל ועיקר, בין השאר משום שהיא תלויה טקסט ומבוססת על מידע שהכותבים רוכשים ממקורות שונים בדרך ליצירת מבנה מושגי חדש בהתאם לנורמות הנהוגות בקהיליית השיח האקדמית.

איכות הכתיבה של סטודנטים מתחילים הכותבים עברית ירודה (ירחי 2001, עזר מרגולין 2008). הקשיים מתבטאים בתוכן, בשפה ובתקשורתיות. בתוכן ובארגון – הכותבים מתקשים לייצר ידע אקדמי ואמירות שיפוטיות. הם מתקשים לשלב מידע מטקסטים בשיח רטורי מקושר וקוהרנטי. הם נצמדים לתפיסה הרעיונית של הטקסט הנקרא מבלי לארגן מחדש לאור מטרת הכתיבה שלהם. בשפה – הכותבים מתקשים לכתוב טקסטים ב"שפה לא טבעית" המתאפיינת במשלב גבוה, בדחיסות ובאימפרסונליות עם מינוח אקדמי ומושגים ייחודיים, ואף מתקשים ביצירת טקסט המכוון לקהל יעד מסוים ומותאם אליו. עם החשיפה לסביבה מרובת טקסטים ועלייה במספר ההתנסויות בכתיבה מתרחש תהליך של צמיחה לקראת פרי בשל.

במחקר זה השווינו את תוצרי הכתיבה של סטודנטים בתחילת דרכם האקדמית (שנה א) לאלה של סטודנטים לקראת סוף ההתחנכות במוסד אקדמי (שנים ג-ד). מטרת המחקר הייתה לאפיין את השינויים העיקריים, את רמתם, את מידתם. סטודנטים משנה א ומשנים ג-ד נדרשו להביע עמדה בנושא שניתן להם. זאת תוך התייחסות לטקסטים קצרים מרובי ייצוגים באותו הנושא המבטאים תפיסות מגוונות.

הנחת המחקר היא שיימצאו הבדלים בין תוצרי הכתיבה של תחילת הלימודים במוסד אקדמי (שנה א) לבין סוף הלימודים (שנים ג-ד), מתהליך של הנצה לבלוב ואף לבשילה של חלק מן הכותבים.

בהרצאה זו נציג את ממצאי המחקר הנוגעים להיבטים אלה: שימוש במקורות העומדים ברקע המטלה, רלוונטיות מבחינת היענות לסוגה והתאמת התוכן וקולות משוחחים בטקסט – מידת התקשורתיות.

מילות מפתח: כתיבה אקדמית, סוגת הטיעון, רלוונטיות

רשימת מקורות

היימן, ר'; השכל שחם, ע'; כהן סייג, א' וקורלנד, ח' (2017). תפיסות של מורי מורים את הקורס הסמינריוני: בין גישה חינוכית-פדגוגית לגישה אקדמית. *דפים 66* – יתפרסם בקרוב.
ירחי, ר' (2001). רמת כתיבה אקדמית בעבודות סטודנטים במכללות בסוף שנת לימודים ראשונה: דו"ח מחקר. *דפים 32, 106-130*.

עזר, ח' ומרגולין, ב' (2008). איכות הכתיבה הטיעונית של סטודנטים יהודים (L1) ושל סטודנטים ערבים (L2) במכללות לחינוך בישראל. *חלקת לשון 46, 157-178*.

Itua, I., Coffey, M., Merryweather, D., Norton L., & Foxcroft, A. (2014). Exploring barriers and solutions to academic writing: Perspectives from students, higher education and further education tutors. *Journal of Further and Higher Education, 38*(3), 305-326.

Wolsey, T. D., Lapp, D., & Fisher, D. (2012). Students' and teachers' perceptions: An inquiry into academic writing. *Journal of Adolescent & Adult Literacy, 55*(8), 714-724.

עליזה עמיר ואורית אבידב-אונגר

מחסום דיסציפלינרי בשילוב טכנולוגיה בהוראת הכתיבה

ממצאים ותוכנית התערבות

ההתפתחות המואצת של הטכנולוגיה מדגישה את מקומה של הכתיבה במרחב הבית ספרי ובמרחב הציבורי. ברנדט (Brandt, 2015) מציגה את הכתיבה המסיבית כתופעה חדשה. אם בעבר הכתיבה הייתה קשורה לעבודה, ליצירת ידע, לביורוקרטיה וכדומה, כיום היא כלי תקשורת מרכזי בסיטואציות פורמליות ובלתי פורמליות.

בסביבת למידה מתווכת מחשב (CMC – computer mediated environment) נוצרת סביבת כתיבה חדשה הנתפסת כמרחב שבו תלמידים וסטודנטים, מורים ומרצים משתפים פעולה לעיצוב מרחב הכתיבה שלהם. במרחב שכזה למחשב מקום נכבד, שהפונקציות שלו יכולות לתרום לקידום הכתיבה האקדמית ולהתפתחות של שיח חדש של הכותבים בינם לבין עצמם ובינם לבין עמיתיהם.

למרות ההתקדמות בתהליך שילובו של התקשוב בחינוך קיימת עדיין אי נחת שמקורה בפער משמעותי בין הפוטנציאל של מהפכת התקשוב לבין המציאות בפועל בבתי הספר בקרב התלמידים ובקרב המורים. אחד המאפיינים של פער זה קשור במידת ההטמעה של התקשוב וביישומם של כלי התקשוב בתהליכי הוראה-למידה-הערכה במסגרת הוראת הדיסציפלינה (Avidov Ungar & Amir 2015).

בהרצאה זו נציג ממצאים הבוחנים את מידת השליטה של 392 מורים לעברית בכלי תקשוב המקדמים את הכתיבה ואת השימוש בהם בכיתה. כמו כן נתאר תוכנית התערבות שפיתחנו בעקבות הממצאים.

מילות מפתח: הוראת כתיבה, שילוב תקשוב בהוראת כתיבה, פיתוח מקצועי של מורים

רשימת מקורות

Avidov Ungar, O. & Amir, A. (2015). *Incorporating ICT in Teaching and Learning Processes during a Systemic Reform of ICT Implementation – Validation of a Questionnaire for Teachers*. ECER 2015, Budapest, Hungary.

Brandt, D. (2015). *The Rise of Writing: Redefining Mass Literacy*. Cambridge University Press.

מיודוסר, ד', נחמיאס, ר' ופורקוש-ברוך, א'. (2010). אוריינויות חדשות בחברת הידע. *אאוריקה*, תל אביב: למדע, מרכז מורים ארצי למדע וטכנולוגיה, המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי, אוניברסיטת ת"א.

ריקי תמיר ושרה האופטמן

אמצעים לשוניים לניהול הרושם (Impression Management) בטקסטים שנכתבו

על ידי סטודנטים במהלך ההרשמה ללימודים גבוהים

"ניהול הרושם" (Goffman, 1959) הוא תהליך מודע או בלתי מודע להבניית תדמית. בתהליך כזה היחיד מנסה להשפיע על התפיסה של אחרים באשר לעצמו באמצעות פיקוח על האינפורמציה הקשורה אליו. ניהול רושם נחקר בתחום התעסוקה, שבו מבקש המועמד למשרה ליצור רושם חיובי על בא כוחו של המוסד אליו מבקש המועמד להתקבל. בספרות המחקר (Tedeschi, 1981) נחלקים האמצעים לניהול הרושם באינטראקציה התעסוקתית לאמצעים מילוליים ובלתי-מילוליים. האמצעים יכולים להיות ממוקדים בהגדלת "העצמי", כלומר בביסוס האתוס של המוען או בהגדלת האחר (Schlenker, 1980; Hooghiemstra, 2000). הטכניקות הלשוניות נמדדות איכותית, שימוש בשפה חיובית במקום בשפה ניטרלית, וכמותית, שימוש בחזרות להבלטה של מידע חיובי (Brennan et al, 2009).

במחקר הנוכחי אנו מבקשות לעמוד על תופעת "ניהול רושם" בכתיבת טקסט אקדמי וזאת אף על פי שמקובל לראות את הכתיבה האקדמית ככתיבה הממוקדת בתוכן ומבוססת על הלוגוס ועל כללי ההוכחה, ולא על אינטראקציות במישור הבין-אישי (Livnat, 2012; Sweetser, 1990). במחקר בדקנו כתיבה של סטודנטים בסיטואציה של קבלה ללימודים גבוהים, שבה המועמדים יודעים שההישגים שלהם בכתיבת הטקסט הם נתון מרכזי בהחלטה לגבי קבלתם ללימודים. בסה"כ בדקנו 150 מאמרי דעה קצרים בתחום התמחותם של המועמדים, שנכתבו בין השנים תשע"ד-תשע"ו.

הממצאים מלמדים על כך, שבכתיבה של הסטודנטים היו גילויים רבים של עשיית רושם על הקורא שהתבטאו בדרכים מגוונות א. התמקדות רבה ב"עצמי" ובאתוס של הכותב תוך שרטוט (ארוך יחסית, 4-5 משפטים) פרופיל מצטיין שלו, על פי הסוגה של ביוגרפיה אישית

(Maclean.2016; Fennel.2016); ב. התקרבות ל"אחר" בין אם בצורה פסיבית ע"י הימנעות מנקיטת עמדה ברורה העלולה לגרום לרושם שלילי ובין אם בצורה אקטיבית ע"י כתיבת שם פרטי ושם משפחה, תודות לקורא על פעולת הקריאה ודברי שבח למוסד האקדמי שהקורא נמנה עליו. ג. שימוש באמצעים אסתטיים של פאתוס ולשון קישוטית כמו חריזה, פתגמים, חזרות, משחקי מילים, מטפורות וסיפורים.

רשימת מקורות

- Goffman E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor.
- Livnat, Z. (2012). *Dialogue, Science and Academic Writing*. Amsterdam: John Benjamins.
- Sweetser, E. (1990). *From Etymology to Pragmatics*. Cambridge, Cambridge University Press
- Tedeschi, J.T. (Ed). (1981). *Impression Management Theory and Social Psychological Research*. N.Y. Academic Press.

שינוי לשוני בעברית של ימינו

יו"ר: זהר לבנת

רותי ברדנשטיין, לאון שור ואנה ענבר

הגרמטיזציה של סמן השיח 'זהו'

במחקר זה נבחן את מסלול ההידקדקות של הצירוף זהו בעברית הישראלית המדוברת באמצעות בחינת השימושים של הצירוף בשיח. מבחינה צורנית זהו מורכב מכינוי הרמז זה ומכינוי גוף אנקליטי לנסתר. כינויי הרמז הם קטגוריית מקור פורה לתהליך ההידקדקות (גרמטיקליזציה) שיכול להוביל בשפות רבות להיווצרותם של יסודות דקדוקיים מגוונים, וביניהם כינויי גוף שלישי, קשורים, תווית מיידעת, אוגדים, סמני פוקוס ועוד (Diessel 1999; Heine & Kuteva 2002). במשלב הלשון הפורמלית, המתבטא לרוב בלשון הכתובה, הצירוף זהו מציג רפרנטים חדשים לשיח: "זהו הספר שסיפרתי לך עליו" (שוויקה תשנ"ז, 592). לעומת זאת, בעברית הישראלית הלא-פורמלית, ובמיוחד בלשון המדוברת היום-יומית, שימוש זה אינו מצוי כלל. בלשון זו משמש הצירוף זהו כסמן שיח בעל תפקידים פרוצדוראליים מגוונים, והוא מתממש לרוב כמבע עצמאי. נציג דוגמאות הלקוחות מתוך מעמ"ד (מאגר העברית המדוברת בישראל), ונראה שבמרבית היקרויותיו בקורפוס מתפקד הצירוף זהו כיסוד בעל אינטרפרטציה מטא-לשונית המאותת על עניינים הקשורים ביחסי מוען-נמען (פונקציה בין-אישית), במבנה השיח (פונקציה מבנית) ובמעורבות הריגושת של הדובר בתוכן המועבר (פונקציה אקספרסיבית) (Maschler 2009). בדוגמה הבאה לצירוף זהו פונקציה בין-אישית הקשורה להבעת עמדה אפיסטמית:

א: רגע ||

והאוטובוס | כמו מה נראה |

ב: (1.1) האוטובוס | כמו | (1.3) כמו מה שהיה בשנות הארבעים ||

כזה ||

א: זהו ||

(1.4) עם כזה אף ||

(OCh_sp2_067-071, sp1_194-197)

בדוגמה לעיל האב (דובר א) שואל את בנו לגבי מראה האוטובוס שבו נסע הבן במונגוליה. הבן עונה כי האוטובוס נראה כמו שהיו נראים אוטובוסים בשנות הארבעים. בתגובה באמצעות המבע זהו, המסתיים בגבול פרוזודי ראשי, מביע האב את עצמאותו האפיסטמית (epistemic independence) בנושא הנידון, כאילו הייתה לו השערה מסוימת בדבר המראה של האוטובוסים במונגוליה ותשובתו של הבן איששה השערה זאת (Heritage & Raymond 2005); כלומר המידע שנמסר על ידי דובר ב היה ידוע לדובר א מראש, ומסיבה כלשהיא לא היה נגיש לו ברגע זה בשיחה. בהרצאה זו נפרט את הפונקציות הפרגמטיות של זהו בעברית המדוברת היום-יומית ונדון בקשר בין פונקציות אלה ליסוד המשמעות הבסיסי של הצירוף תוך השוואה ליסודות מקבילים בשפות השונות.

- Diessel, H. (1999). *Demonstratives: Form, Function and grammaticalization*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Heine, B. and Kuteva, T. (2002). *World Lexicon of Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heritage, J. and Raymond, G. (2005). The Terms of Agreement: Indexing Epistemic Authority and Subordination in Talk-in-Interaction. *Social Psychology Quarterly*, Vol. 68: 1, 15-38.
- Maschler, Y. (2009). *Metalanguage in Interaction: Israeli-Hebrew Discourse Markers*, Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- שוויקה, י'. תשנ"ז. רב-מילים, המילון השלם, סטימצקי, המרכז לטכנולוגיה חינוכית וידיעות אחרונות.

עינת קוזאי

על מעמדו של הפועל 'בוא' בעברית בת ימינו

הפועל 'בא' בצורת הציווי נמצא בשימוש בעברית בת ימינו במשמעותו המילולית כפועל תנועה, כפועל עזר המופיע לפני פועל אחר בצורת העתיד בגוף מדברים (בוא/י נלך), בגוף מדבר (בוא/י אני אגיד לך) ובגוף נוכח/ת (בוא/י תתאמן/י) וכתבנית, קרי צימוד של צורה ומשמעות, אשר הפונקציה שלו אינה ניתנת לחיזוי על סמך ידע על תבניות אחרות בשפה (Goldberg, 1995). בשימוש זה התבנית מופיעה בהקשרים של מחלוקת בין הדובר לנמען ושל ניסיון הדובר לגשר על מחלוקת זו ('כאילו בוא | זה לא חינוך' - מעמ"ד).

לפי טרומר ושות' (תשע"ה), הפועל 'בא' בצורת הציווי המופיע לפני פועל אחר בצורת העתיד עבר תזווה קטגוריאליה בעברית בת ימינו מפועל לסמן שיח בין-אישי המשמש במשמעות פרוצדורלית כמילת קריאה לזירוז הנמען לפעולה. יחד עם זאת, הניתוח של הפועל 'בוא' כסמן שיח בין אישי אינו מדויק משתי סיבות. ראשית, הפועל אינו יכול להופיע באופן עצמאי, קרי ללא פועל אחריו, ולכן הוא מתפקד כפועל עזר ולא כסמן שיח. במילים אחרות, הוא מהווה רכיב בתבנית. שנית, פועל העזר 'בוא' אינו משמש לזירוז הנמען לפעולה. במקום זאת, מדויק יותר לומר שמשמעות התבנית בשלמותה היא משמעות אפיסטמית-סובייקטיבית (בוא אני אראה לך) או משמעות אינטר-סובייקטיבית המשקפת את מודעות הדובר לנמען ולעמדותיו (Traugott, 2010) ואשר משמשת את הדובר לבקשה מהנמען לבצע פעולה מסוימת (בואי תבדקי) או לשיתוף הנמען בפעולה כלשהי (בוא נלך) או בעמדה מסוימת (בוא נגיד ככה).

הקורפוס שישמש למחקר זה הוא מאגר העברית המדוברת בישראל (מעמ"ד) והמרשתת. באמצעות איתור ההיקרויות של הפועל 'בוא' בקורפוס המחקר וניתוח המעמד התחבירי והפונקציה הפרגמטית של אותן היקרויות **בהקשר שבו הן מופיעות**, בכוונתי להראות כיצד הפועל 'בא' בצורת הציווי בעברית בת ימינו הוא רכיב בארבע תבניות שונות, הקשורות זו לזו בקשרים מטונימיים (Hilpert, 2014) ואשר המשותף להן הוא הצורך של הדובר בקירוב הנמען לעמדתו או לרצונו בדומה למשמעות המילולית של הפועל. זאת בניגוד לפעלים אחרים כגון הפועל 'הלך' בצורת הציווי, אשר משמש בעברית בת ימינו לפני פועל אחר בצורת העתיד בגוף נוכח/ת בחלק

ממופעיו בהקשרים של זלזול בעמדת הנמען ויצירת ריחוק בינו לבין הדובר ("ואם את כזו חכמה, לכי תראי מה הולך שם" - mako.co.il).

רשימת מקורות

טרומר, פ', גבורה א' ומנור ר'. (תשע"ה). תזוזות סמנטיות ותזוזות קטגוריאליות בפועלי התנועה 'בא' ו'הביא' בעברית בת ימינו. לשוננו, עז : 279-296.

Goldberg, Adele E. 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.

Hilpert, M. 2014. *Construction Grammar and its Application to English*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Traugott, Elizabeth C. 2010. "(Inter) subjectivity and (inter)subjectification: A reassessment". In *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*, edited by Kristin Davidse, Lieven Vandelanotte, and Hubert Cuyckens. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 29-71.

חגית שפר

'ככל' – מבט מדקדוק התבניות

מטרת הרצאה זו לאפיין את המשמעויות וההתפתחות של המבנה העברי הנפוץ **ככל** במסגרת המושגית של דקדוק התבניות. על פי גישה זו, תבנית (או מבנה) הינם ביטוי לשוני אשר היבטים מן המשמעות שלו אינם ניתנים לניבוי והם מוכתבים על ידי המבנה עצמו (גולדברג 2013, הילפרט 2014). הביטוי **ככל** משמש כיום במשמעותו המילולית הבלתי מבנית של "על פי" או "בהתאם לכל שאר הפריטים בקבוצה" כאשר **כל** שומר על משמעות של כמת אוניברסלי כגון בדוגמה "גן זה פועל ומפוקח על ידי משרד החינוך **ככל** הגנים בעיר". המשמעויות המבניות הבלתי מילוליות של הביטוי מתקיימות במקביל לזו המילולית וניתן לחלקן למספר סוגים. משמעות מבנית ראשונה היא של קורלציה כגון בדוגמה "**ככל** שיש יותר אנטנות קטנות, כך קטן רדיוס הקרינה שלהן". הסוג השני מבטא העצמה כגון בדוגמה "מפתיע אולי **ככל** שזה ישמע, חמישים אחוז מהמתנדבים באילת ב'איחוד הצלה' הם חרדים." הסוג השלישי מבטא הדובר הפחתה במידת התחייבותו לאמת מוחלטת כגון "**ככל** הנראה מדובר בהצתה באמצעות חומר דליק שהוחדר למשרד דרך החלון." הסוג הרביעי מבטא משמעות של "אם" ו"כאשר" כגון בדוגמה "בוש הציע לסין את עזרת ארה"ב **ככל** שזו תידרש".

המעניין במשמעויות המבניות הוא שבנוסף למשמעות המילולית הראשונית המתקיימת בהם, מתלווה אליהם משמעות פרגמטית שונה אשר לא ניתן לחזותה מן הביטוי והיא מוכתבת על ידי המשפט עצמו. כתוצאה מכך מוביל המבנה לפרשנויות רחבות יותר של השוואה, קשר, תלות או ויתור (שילה 2015). כך למשל במשמעות של קורלציה המובאת למעלה, קיימת תלות בין שני מצבים. למשמעות של העצמה המובאת למעלה נלווית פרשנות של ויתור. אנו רואים אם כן כי לביטוי עצמו משמעויות מבניות פרגמטיות ואלו מלוות בפרשנויות המיוחסות לסביבת המבנה.

על מנת להסביר כיצד התפתחה המשמעות המבנית של הביטוי, תתאר הרצאה את ההתפתחות של המשמעויות השונות החל מהמשמעות המילולית המתקיימת בצירוף של **כ"ף הדמיון** והכמת **כל** ועד למשמעויות המבניות המתוארות כאן.

- Goldberg, A.E. (2013). Constructionist Approaches, in Hoffmann, T. & Trousdale, H. (eds.) The Oxford handbook of construction grammar. Oxford: Oxford University Press.
- Hilpert, M. (2014). Construction Grammar and its Application to English. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Shilo, G. (2015). Concessive and Conditional Connectives in Hebrew. In Bat-Zeev Shyldkrot, H., Bertin, A., Soutet, O. (eds.), Subordonnants et Subordination à Travers les Langues, Paris: Champion, pp.159-188.

ליאור לקס

פועליות כגורם לשינוי צורני

המחקר בוחן את תפוצתם של שמות גזורי פועל (שמות מועצמים) ואת זיקתם למערכת הפועל. קיימים מספר סוגים של שמות גזורי פועל כגון שם פעולה, מבצע הפעולה, מכשיר ועוד. בכולם קיימת זיקה כלשהי בין השם לבין מבנה הארגומנט של הפועל המקביל (שורצולד 2002, Berman, 1990 Grimshaw 1978). למשל, קיימת זהות בין הארגומנטים של הפועל העביר לבין אלו של שם הפעולה העברה (1).

(1) א. דן העביר את הספרים מהסלון למטבח.

ב. העברת הספרים מהסלון למטבח על ידי דן

בין פעלים לשמות אלה מתקיימים יחסי גזירה המאופיינים בפוריות מוגבלת (רביד 1999, Ravid & Avidor 1998). קיימים פעלים ללא שמות פעולה מקבילים, למשל, המליץ-המלצה לעומת הרביץ - *הרבצה. כמו כן, יחסים אלה מתאפיינים בסדירות צורנית נמוכה יחסית. לכל בניין יש משקל (או שני משקלים) האופייני לשמות הפעולה. למשל, שמות הפעולה של פעל הם לרוב במשקל קיטול (שידר-שידור), אולם קיימים מקרים של תצורה במשקל קטילה (היגר-הגירה/היגור) האופייני לפעל (שמר-שמירה).

המחקר מבוסס על חיפוש יזום של דוגמאות במרשתת. עיון בתצורת שמות גזורי פועל מצביע על מגמה ליצור סדירות יחסית במערכת הגזירה. הדבר מתבטא בשתי תופעות: (א) מילוי פערים לקסיקליים, כלומר מימוש שמות גזורי פועל חדשים; (ב) התגוננות מורפולוגית, דהיינו תצורה של אותו שם במשקל נוסף האופייני יותר לאותה קטגוריה. המחקר בוחן את התנאים לקיום תופעות אלה. טענתי המרכזית היא כי הדבר קשור למידת הפועליות של השמות. ככל שזיקת השם לפועל ולאירוע שאותו הוא מתאר חזקה יותר, כך גובר הסיכוי לתצורת אותו שם במשקל סדיר. נראה כי ישנם שני גורמים עיקריים האחראים לפועליות של השמות.

1. מימוש ארגומנטים: ישנם שמות גזורי שם אשר אין להם קיום עצמאי. עם זאת, מילים אלה מופיעות בצירופים שמניים כאשר (לפחות) אחד מהארגומנטים של הפעולה/האירוע מהווה חלק מה צירוף. כך למשל, צורת הבינוני מנפת מתפקדת באופן עצמאי רק כפועל בהווה, להבדיל מצורות בינוני אחרות המשמשות הן כפועל והן כשם (למשל, סורק). עם זאת, מילה זו משמשת כשם עצם המציין מכשיר כאשר היא חלק מן ההרכב מנפת בלונים (2).

(2) אם אתם מחפשים מנפת בלונים חשמלי התקשרו וקבלו הצעת מחיר ושירות ללא תחרות.

(ballooncenter.10001mb.com)

2. **רב אירועיות (pluractionality):** שמות פעולה אשר אין להם קיום עצמאי או שנוצרו במשקל בלתי סדיר, מקבלים צורה סדירה יותר בצורת הרבים בלבד. נשווה למשל את הפעלים *פרץ* ו*שדד*. *לפרץ* קיים שם פעולה מקביל במשקל קטילה (*פריצה*), אולם לא *לשדד* (**שדידה*). לפועל זה קיים שם מופשט (*שוד*) אשר אינו משמש כשם פעולה טיפוסי. נראה כי אין מניעה צורנית או סמנטית לקיום שם הפעולה **שדידה*. עם זאת, צורה זו מופיע ברבים כאשר היא מצביעה על מספר אירועי שוד (3). ריבוי האירועים הופך את השם לפועלי יותר ועל כן מקבל הוא צורה סדירה יותר (3) בדרום אמריקה לא תעברו שבוע בלי לשמוע סיפורי **שדידות** וגנבות.
(<http://oferalbum.com/images/pictures/world/PeruNet.pdf>)

המחקר מהווה חלק מסדרה של מחקרים הבוחנים את הזיקה בין מערכת השם למערכת הפעולה ואת הביטוי הצורני לכך. נראה כי מידת הזיקה הסמנטית נותנת אותותיה בשינוי הצורני החל במערכת השמות הגזורים בעברית, וכי קיימת מגמה ליצור אחידות פרדיגמטית גבוה יותר במערכת הגזירה.
מילות מפתח: מורפולוגיה, שמות עצם גזורים, סדירות

רשימת מקורות

- רביד, ד'. 1999. שמות הפעולה בעברית החדשה: עיון מורפולוגי. *בלשנות עברית* 45, 61-78.
שורצולד, א. 2002. *פרקים במורפולוגיה עברית*. האוניברסיטה הפתוחה.
- Grimshaw, Jane. 1990. *Argument Structure*. MIT Press.
- Berman, Ruth A. 1978. *Modern Hebrew Structure*. Tel-Aviv: University PublishingProjects.
- Ravid, D. & A. Avidor. 1998. Acquisition of derived nominals in Hebrew: Developmental and linguistic principles. *Journal of Child Language*, 25, 229-266.

רשימת משתתפים

שם משפחה ושם פרטי	שיוך מוסדי	דוא"ל
אבידב-אונגר אורית	המכללה האקדמית אחוה	oritav65@gmail.com
אבנר איריס	אוניברסיטת תל אביב	avniris@gmail.com
אולשטיין עלית	האוניברסיטה העברית, ירושלים	elitezeev@yahoo.com
אילני נגה	אוניברסיטת בר אילן	noga.ilani@biu.ac.il
אמית אביב	אוניברסיטת תל אביב	avivam@post.tau.ac.il
בוזמן תומר	משרד החינוך, הפיקוח על הוראת העברית	tomербу@education.gov.il
בורשטיין רותי	המכללה האקדמית לחינוך על שם דוד ילין	ruth@dyellin.ac.il
ברדנשטיין רותי	אוניברסיטת תל אביב	ruti.bardenstein@gmail.com
גבורה אבי	המכללה האקדמית בית-ברל	gvura_a@walla.com
גולן רינת	מכללת לוינסקי לחינוך	rinatg1@zahav.net.il
דן דורון	המכללה האקדמית אחוה	doron-dn@zahav.net.il
האופטמן שרה	המכללה האקדמית אחוה	sara.hauptman@gmail.com
הרפז דבורה	אורט ישראל	dharpaz@mapa.ort.org.il
השכל-שחם עירית	המכללה האקדמית לחינוך על שם דוד ילין	irithaskel@gmail.com
וילדנר ניקולאוס	אוניברסיטת חיפה	nikolaus.wildner@gmail.com
ויסברוד רחל	אוניברסיטת בר אילן	rachel.weissbrod@biu.ac.il
וסרמן-אמיר דלית	אוניברסיטת תל אביב מכללת סמינר הקיבוצים	dalitwamir@gmail.com
זאבי עירית	אורנים – המכללה האקדמית לחינוך	iritzee@gmail.com
זיגלבוים אושרי	אוניברסיטת תל אביב	oshriyaffe@gmail.com
טרומר פנינה	אוניברסיטת תל אביב	pninat@post.tau.ac.il
ימיני בת-ציון	מכללת לוינסקי לחינוך מכללת תלפיות	yeminib@gmail.com
יפת אילת	המכללה האקדמית אחוה מכללת לוינסקי לחינוך	ayelet.yeffet@gmail.com
ישראלי יפה	המכללה האקדמית לחינוך על שם דוד ילין	yaffai@macam.ac.il
כהן איילת	המכללה האקדמית לחינוך על שם דוד ילין	ayeletkohn@gmail.com
לבנת זהר	אוניברסיטת בר אילן	zohar.livnat@biu.ac.il
לנדמן שלומית	המכללה האקדמית אחוה	shlomdn@gmail.com

שם משפחה ושם פרטי	שיוך מוסדי	דוא"ל
לקס ליאור	אוניברסיטת בר אילן	Lior.Laks@biu.ac.il
מנור רמה	המכללה האקדמית בית-ברל	manorsr@netvision.net.il
נוימן ישי	המכללה האקדמית אחוה	yn335@yahoo.fr
נץ הדר	אוניברסיטת תל אביב	hadar.netz@gmail.com
סוברן תמר	אוניברסיטת תל אביב	tamarsovrn@gmail.com
עמיר עליזה	המכללה האקדמית אחוה	lizamir62@gmail.com
ענבר אנה	אוניברסיטת תל אביב	inbara9@gmail.com
פארנצו שרה	אוניברסיטת בר אילן	studio.taltalim@gmail.com
פינקלשטיין שיר	אוניברסיטת תל אביב	Shirmeiro@gmail.com
קוזאי עינת	אוניברסיטת תל אביב	einatkuzai@mail.tau.ac.il
קרס הילה	אוניברסיטת בר אילן	hilla.karas@biu.ac.il
שביט איילת	המכללה האקדמית אחוה המכללה האקדמית אשקלון	ayeletsh77@walla.com
שור לאון	המכללה האקדמית אחוה	shor.leon@gmail.com
שילה גילה	המכללה האקדמית בית-ברל	gilas@beitberl.ac.il
שפר חגית	המכללה האקדמית בית-ברל	hagit.shefer@gmail.com
תמיר ריקי	המכללה האקדמית אחוה	n-tamir@bezeqint.net